

İlmî Kişiliği Bağlamında Ebü't-Tayyib et-Taberî: Hayatı ve Şâfiî Mezhebi İçindeki Konumu*

Abu Al-Tayyib al-Tabari In The Context Of His Scholarly Personality: His Life and Position In The Shafi'' School

Esra IŞIK İLHAN

Arş. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Research Assistant, Bitlis Eren University Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic Law
Bitlis/Türkiye
e.isik@beu.edu.dr
ORCID: 0009-0009-9625-2977

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 26.03.2024
Kabul Tarihi / Accepted : 31.07.2024
Yayın Tarihi / Published : 16.12.2024
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Aralık-December
Cilt / Volume: 11 • Sayı / Issue: 2 • Sayfa / Pages: 261-287

Atıf / Cite as

Işık İlhan, Esra. İlmî Kişiliği Bağlamında Ebü't-Tayyib et-Taberî: Hayatı ve Şâfiî Mezhebi İçindeki Konumu. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2024), 261-287.

Doi: 10.33460/beuifd.1459302

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

Yazarların dergide yayınlanan çalışmalarını **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmakta ve telif hakları bu lisansın hükümlerine tabi olmaktadır.

*Authors publishing with the journal is licensed under the **CC BY-NC 4.0** and their copyright is subjected to the terms and conditions of this license.*

Öz: Taberî'nin Âmül şehrinde 348/959 yılında dünyaya gelen Ebü't-Tayyib et-Taberî (ö. 450/1058), Şâfiî mezhebinin önemli simalarından birisidir. İlim tahsiline on dört yaşında iken doğduğu yerde başlayan Taberî Âmül, Cürcân, Dînever, Nîsâbûr ve Bağdat gibi şehirlere seyahatlerde bulunmuş ve alanında mütebahhir birçok âlimden dersler almıştır. Önemli hocaları arasında Ebü'l-Hasen el-Mâsercîsî (ö. 384/994), Ebü Muhammed el-Bâfi (ö. 398/1007), Ebü Hâmid el-İsferâyîni (ö. 406/1016) gibi isimler bulunmaktadır. Irak tarihinin imâmı olan Ebü Hâmid el-İsferâyîni ile birlikte Irak ekolünün en önemli iki musannifinden biri olarak kabul edilen Taberî, Irak ekolü özelinde aldığı fikhî birikimi geliştirmiş ve kendinden sonraki nesillere aktarmada önemli bir rol oynamıştır. "el-İmâm", "el-Kâdi" ve "eş-Şeyh" gibi sıfatlarla anılan Taberî'nin yetiştirdiği talebeleri arasında Hatîb

* Bu makale Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri İslam Hukuku Anabilim Dalında Prof. Dr. Muharrem ÖNDER danışmanlığında "Ebü't-Tayyib et-Taberî'nin et-Ta'likatü'l-kübrâ Adlı Eseri Bağlamında Fikihçiliği" adı ile devam etmekte olan doktora tezinden üretilmiştir.

el-Bağdâdî (ö. 463/1071) *Ebû İshak eş-Şîrâzî* (ö. 476/1083) ve *İbnü's-Sabbâğ* (ö. 477/1084) gibi mezhebe kayda değer katkıları bulunan fakihler bulunmaktadır. *Taberî* fıkıh, usûl, cedel, hilâf gibi alanlarda ön plana çıkmış ve bu alanlara dair çok sayıda eser telif etmiştir. *Taberî* aynı zamanda hadis ilmine de hâkim olup sadece kendisi tarikiyle rivayet edilen hadislerin bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca şair vasfı da bulunan *Taberî'nin*, tabakat eserlerinde şairlerine sayfalarca yer verilmiş ve *Taberî* kaleme aldığı eserlerde hem kendi hem de başka şairlerin şiirleri ile sıkça istişhatta bulunmuştur. *Taberî'nin* yazdığı eserler arasında en önemlisi *Müzenî'nin* (ö. 264/878) *el-Muhtasar'ı* üzerine kaleme aldığı hilâf tarzındaki geniş hacimli şerhidir. Bu eser, sonraki dönemlerde Şâfiî fakihlerinin sıkça kullandığı bir kaynak hâline gelmiştir. Bu şerhinde gerek mezhep içi gerek mezhep dışı birçok fakihin görüşüne yer veren *Taberî* çoğu zaman mezhep içi ihtilâflarda tercihlerini de beyan etmektedir. Ayrıca *tabakâtü'l-fukahâ* taksiminde *ashâb-ı vücûhtan* sayılan *Taberî'nin* *İmâm Şâfiî'nin* (ö. 204/820) naslarına veya usûlüne dayanarak tahrir yaptığı meseleler de bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Ebü't-Tayyib et-Taberî*, Şâfiî Mezhebi, Irak Ekolü, *et-Ta'likatü'l-kübrâ*, *Ashâb-ı vücûh*.

Abstract: *Abû al-Tayyib al-Tabarî* (d. 450/1058), who was born in 348/959 in the city of *Āmul* in *Tabaristān*, is one of the important figures of the *Shāfi'i* sect. *Tabarî* began his studies at the age of fourteen in his hometown and traveled to cities such as *Āmul*, *Jurjān*, *Dînever*, *Nisābūr*, and *Baghdād*, where he learned from many expert scholars in the field. Among his important teachers were *Abû al-Hasan al-Māserjisi* (d. 384/994), *Abû Muhammad al-Bāfi* (d. 398/1007), and *Abû Hāmid al-Isferāyini* (d. 406/1015) *Tabarî*, who is considered as one of the two most important *musannis* of the *Iraqi* school together with *Abû Hāmid al-Isferāyini*, the imam of the *Iraqi* school, developed the *fiqh* accumulation he received in the *Iraqi* school and played an important role in transmitting it to the next generations. *Tabarî*, who is referred to as "*al-Imām*", "*al-Qāḍi*" and "*al-Shaykh*", had many students. Among them were jurists such as *al-Khatib al-Baghdādî* (d. 463/1071), *Abû Ishāq al-Shirāzî* (d. 476/1083), and *Ibn al-Sabbāgh* (d. 477/1084), who made notable contributions to the sect. *Tabarî* came to the forefront in fields such as *fiqh*, *usul*, *jadal*, and *hilāf*, and it is stated that he composed a large number of works in these fields. *Tabarî* was also well versed in the science of *hadith* and it is reported that there are *hadiths* narrated only through him. In addition, *Tabarî* was also a poet and his poems were given pages of space in his works of *tabakat*. Again, *Tabarî* frequently referred to his own and other poets' poems in his works. The most important of *Tabarî's* works is his large-volume commentary on *al-Muhtasar* of *al-Musanî* in the style of *hilāf*. This work became a source frequently used by *Shafi'i* jurists in later periods. In the aforementioned commentary, *Tabarî* included the opinions of many jurists both within and outside the sect, and often declared his preferences in intra-sectarian disputes. In addition, *Tabaqāt al-fuqahā*, *Tabarî*, who is considered to be one of the *ashab al-wujūd* in the division of *tabaqāt al-fuqahā*, has also included some issues that *Imām al-Shāfi'i* has made tahrir based on his statements or *usûl*.

Keywords: *Abû al-Tayyib al-Tabarî*, *Shafi'i* sect, *Iraqi* School, *al-Ta'liqat al-qubrâ*, *ashâb al-wujûh*.

Extended Summary

The fiqh sects, which began to form in the second century of Hijri, took until the middle of the fourth century Hijri to reach their final structure. After the imams of the sect put forth their own fiqh doctrines within the framework of certain principles and procedures, the sect was passed on to the following periods by their students, who were the inheritors of the sect, largely following the same procedures, and the sect stabilized over time. After Imām Shāfi'ī had the opportunity to get to know the Hijaz-based Mālikī and Iraq-based Hanafī jurisprudential circles closely, he established his own methodology and appeared on the stage of history as the founder of a third madhhab. After Imām Shāfi'ī's methodology and views were finalized in Egypt, they spread to certain regions after his death, and after the middle of the fourth century, the sect progressed through two schools centered in Iraq and Khorasan. Abū Tayyib al-Tabarī, who is considered one of the important names representing the Iraqi school and one of the scholarly authorities of his time, was distinguished with his scholarly rigor, reliability, mastery of usul and furū issues, good morals and taqwa, and was praised by scholars both in his own period and later periods. Shīrāzī (d. 476/1083), one of Tabarī's leading students, states that he has never seen anyone as perfect in ijtiḥād, meticulous in analysis, and sound in thought as Tabarī. In addition, when talking about another teacher, he states that he did not benefit from anyone as much as he benefited from him and Tabarī. Ibn Butlān (d. 460/1068) mentions the scholars who passed away in his era, including Tabarī, and states that the light of knowledge was extinguished with their departure and that the minds remained in darkness after them. It is stated that al-Ṭabarī was competent in the fields of khilāf, sect, usul, and jadal, and that he had written more works on these fields than anyone else. Al-Nawawī (d. 676/1277), who considers Tabarī one of the two most important musannīs of the Iraqīyyūn branch along with Abu Hāmid al-Isferāyīnī (d. 406/1016), states that Tabarī has very good works in various branches of science, and then mentions that he has never seen a better one in terms of style in the special case of al-Ta'liqa. Tabarī, who was also competent in jadal and debate, is reported to have debated with the leading jurists of his time, and it is stated that he successfully defended his sect in these debates. It is also known that he had hadith semāra from the prominent muḥaddiths of his time and taught hadith. It is reported that there are hadith volumes narrated only by him. Al-Nawawī also states that Tabarī narrated many hadiths with noble isnads. Ibn al-Subkī (d. 771/1370) states that Tabarī was a great imam, a great scholar, and a person of high value, who was in a unique position in his time, whose name spread everywhere and became famous, who was remembered with beautiful praises, and who was above all recommendations and praise. He mentions that the people of Iraq received knowledge from him and carried the sect to the next generations. He also characterizes Tabarī as one of those who transmitted the madhhab and elevated it. Abū Muhammad al-Bāfi, Tabarī's teacher, states that Tabarī was more faqih than another of his teachers, Abū Hāmid al-Isferāyīnī, and Abū Hāmid al-Isferāyīnī states that Tabarī was more faqih than al-Bāfi. The fact that Tabarī was considered superior to these two teachers by his teachers shows how advanced Tabarī's scholarship was. In particular, the fact that he is mentioned to be more faqih than Abū Hamid al-Isferāyīnī, the imam of the Iraqi school who guided the generations after him, clearly

shows Tabarī's importance and scholarly acumen. Tabarī influenced the following periods and became a jurist who was frequently referred to in his works on furū. Both his transmission and his opinions were included in the works of the later period, both because he transmitted the opinions of the Companions, tabi'in, and mujtahid jurists until his own time and because he transmitted Imām Shāfi'ī's opinions and the wajihs within the sect and sometimes stated his own preferences. One of the most extensive commentaries on al-Muḥtasar by al-Musanī that has survived to the present day, al-Ta'liq, Sharḥ al-Muḥtasar al-Muzanī, al-Ta'liqat al-Kubrā, and others, has taken its place among the leading sources of later sectarian literature. In the commentary, which is also considered a successful example of the khilāf genre, the author included many opinions from the Companions onwards, addressed and responded to the evidence of the opinion holders, and mostly mentioned his preferences in intra-sectarian conflicts. In addition, it is also seen that he also engaged in tahrīj activities, albeit less than his preferences. In this study, first of all, Tabarī's life, his teachers and students are discussed, then his extant and unknown works and the content of his works are given. In particular, the prominent features of al-Ta'liqat al-qubrā, Tabarī's most important book, are written. Then, Tabarī's scholarly personality and his position within the sect are analyzed. In this context, the opinions of the scholars about Tabarī, his position in the tabakāt al-fuqaha, his exemplary tahrīj and preferences are included.

Giriş

Hicri ikinci asırdan itibaren teşekkül etmeye başlayan fıkıh mezheplerinin nihai yapısına kavuşması hicri dördüncü asrın ortalarına kadar sürmüştür. Mezhep imamlarının birtakım kâide ve usûller çerçevesinde kendi fıkıh doktrinlerini ortaya koymalarından sonra mezhebin hâmilleri konumunda bulunan öğrencileri tarafından büyük ölçüde aynı usûller gözetilerek mezhep sonraki dönemlere intikal ettirilmiş ve zamanla istikrar kazanmıştır. İmâm Şâfi'î, birbirinden farklı fıkıh çevrelerini yakından tanıma fırsatını bulmasının akabinde kendi usûlünü oluşturarak üçüncü bir mezhebin kurucusu olarak tarih sahnesine çıkmıştır. İmâm Şâfi'î'nin usûl ve görüşleri Mısır'da son halini aldıktan sonra, kendisinin vefatını müteakiben belirli bölgelere yayılmış ve hicri dördüncü asrın ortalarından sonra mezhep Irak ve Horasan merkezli olarak iki ekol üzerinden ilerlemiştir.¹

Irak ekolünü temsil eden önemli isimlerden ve döneminin ilmî otoritelerinden biri kabul edilen Ebû Tayyib et-Taberî ilmî titizliği, güvenilirliği, usûl ve furû meselelerine hâkimiyeti, güzel ahlakı ve takvası ile temayüz etmiş,² gerek kendi dönemi gerekse sonraki dönemlerde âlimler tarafından birçok övgüye mazhar

1 Tâcuddîn Ebî Nasr Abdulvehhâb İbnü's-Sübki, Tabakātu's-Şâfi'iyyeti'l-kubrâ, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhi - Abdülfettâh Muhammed el-Hulv (Kâhire: Hicr li't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî' ve'l-'İlân, 1992), 1/324-325.

2 Ebû Bekr Ahmed b. Ali Hatib el-Bağdâdi, Târihu Bağdâd, thk. Mustafâ Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 9/364.

olmuştur. Ashâb-ı vücûhtan³ sayılan Taberî, kendinden sonraki dönemlerde görüşlerine sıkça atıfta bulunulmuş bir fakih olup Müzenî'nin el-Muhtasar'ı üzerine yazdığı günümüze ulaşan en geniş şerhlerden biri olan et-Ta'lik, Şerhu'l-Muhtasaru'l-Müzenî, et-Ta'likatü'l-Kübrâ gibi farklı isimlerle anılan eseri, sonraki mezhep literatürünün önde gelen kaynakları arasındaki yerini almıştır. Yine hilâf türünün başarılı bir örneği kabul edilen şerhte müellif sahabeden itibaren birçok görüşe yer verip görüş sahiplerinin delillerini ele alıp bunlara cevaplar vermiş ve mezhep içi ihtilaflarda çoğunlukla tercihlerini zikretmiştir. Ayrıca tercihlerine nazaran az olsa da tahrîc faaliyetinde bulunduğu da görülmektedir.

Gerek hocaları ve sonraki âlimler tarafından Taberî'ye yapılan övgüler gerekse sonraki mezhep eserlerinde tercih ve nakillerine sıkça yer verilmesi Taberî'nin Şâfiî fakihlerce önemsendiğini göstermektedir. Böylesi önemli bir fakihin henüz Türkiye'de hayatı ve ilmî kişiliği üzerine müstakil olarak bir çalışma bulunmaması bu makalenin kaleme alınma sebeplerinden biridir. Taberî ile alakalı Türkiye'de sadece "Cedelin Fıkıh İlminde Kullanımı: Kudûrî ve Ebu't-Tayyib et-Taberî Arasındaki Bir Münâzara Bağlamında" adıyla bir makale⁴ ve "el-Kâdı Ebu't-Tayyib et-Taberî ve Fıkıh Usûlü" adıyla bir sempozyum bildirisi⁵ bulunmaktadır.

Arap dünyasında ise Taberî ile ilgili çok fazla olmasa da Türk dünyasına nazaran daha çok çalışma bulunmaktadır. Mevcut olan çalışmalar şunlardır: İlk olarak el-Kâdı Ebû et-Tayyib et-Taberî ve Ârâuhu'l-Usûliyye adıyla hazırlanan Taberî'nin usûlî görüşlerini ele alan hacimli bir doktora tezi bulunmaktadır.⁶ Yazar bu çalışmada gerek Taberî'nin eserlerinden gerekse de sonraki dönem eserlerinden hareketle daha çok teorik düzlemde Taberî'nin usûlî görüşlerine yer vermektedir. Yine sadece içindekiler kısmına ulaşabildiğimiz el-İhtiyârâtü'l-fıkhiyye li'l-Kâdı Ebi't-Tayyib et-Taberî adında bir doktora tezi⁷ ve el-Ârâu'l-usûliyye li'l-Kâdı Ebi't-Tayyib et-Taberî fimâ yete'allaku bi'l-edilleti'l-icmâliyye cem'ân ve tevsîkan ve dirâseten adıyla bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır.⁸ Bunlar dışında içeriklerine ulaşamadığımız Nedvî'ye ait dört sayfalık "el-Kâdı Ebû et-Tayyib et-Taberî" ismi ile bir çalışma⁹ ve yine sekiz sayfadan oluşan "el-Âlimu'l-mevsû'î Ebû et-Tayyib Tâhir

3 Ashâb-ı vücûh veya tahrîc ehli mezhep içinde icthad edebilen, imamının usûlleri dışına çıkmadan imamının görüşlerini delilleriyle ortaya koyma hususunda müstakil hareket eden fakihlerdir. Ebu Amr Takîyüddin Osman b. Abdurrahmân eş-Şehrezûrî İbnü's-Salâh, Edebü'l-müftî ve'l-müsteftî, thk. Muvaftak b. Abdullâh b. Abdulkâdir (Beirut: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1986), 94.

4 Bk. Ahmet Numan Ünver, "Cedelin Fıkıh İlminde Kullanımı: Kudûrî ve Ebu't-Tayyib et-Taberî Arasındaki Bir Münâzara Bağlamında", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 21/39 (2019), 68-91.

5 Bk. Davut Eşit, "el-Kâdı Ebu't-Tayyib et-Taberî ve Fıkıh Usûlü", ed. Aşegül Ayyıldız, 5. International Anatolian Scientific Research Congress, July 21-23, 2023/ Hakkari, (2023), 1294-1299.

6 Bk. Sâid b. Burhân Abdullâh, el-Kâdı Ebû et-Tayyib et-Taberî ve Ârâuhu'l-Usûliyye (Medîne: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Doktora Tezi, 2000).

7 Bk. Abdullâh Fellâh el-Âzîmî, el-İhtiyârâtü'l-fıkhiyye li'l-Kâdı Ebi't-Tayyib et-Taberî (Mısır: Minye Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019).

8 Bk. Hâlid Ebu'l-Mecc Hasan Muhammed, el-Ârâu'l-usûliyye li'l-Kâdı Ebi't-Tayyib et-Taberî fimâ yete'allaku bi'l-edilleti'l-icmâliyye cem'ân ve tevsîkan ve dirâseten (Mısır: Minye Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

9 Sâid Muhammed Eyyûb el-Azamî en-Nedvî, "el-Kâdı Ebû't-Tayyib et-Taberî", Müessesetü's-Sahâfe ve'n-Neşr 16/7 (1972), 91-96.

b. Abdullah et-Taberî (ö. 450/1058) ve devruhu'l-ilmîyye fî medîneti Bağdâd" adıyla bir makale mevcuttur.¹⁰

Bu makalede mevzu bahis çalışmalara nazaran daha çok Taberî'nin ilmî hayatı esas alınmış ve bu bağlamda Taberî'nin mezhep içindeki konumu, tabakâtü'l-fukâha taksiminde nerede bulunduğu ve ilmî faaliyetleri daha ayrıntılı ele alınmıştır. Yine ilmî kişiliğini gösteren en önemli eseri et-Ta'likatü'l-Kübrâ'nın muhtevası incelenmiş ve öne çıkan özellikleri yazılmıştır. Ayrıca günümüze ulaşan eserlerinin de muhtevası ve yapısına kısaca değinilmiştir. Yine et-Ta'lika eseri özelinde Taberî'nin ilmi faaliyetlerini gösterir mahiyette olan tercih ve tahrîclerinin birkaçına yer verilmiştir.

1. Taberî'nin Hayatı

1.1. İsmi, Doğumu ve Ailesi

Tam adı el-Kâdi Ebü't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir b. Ömer et-Taberî¹¹ olan fakih 348/959 yılında Taberistân'a bağlı Âmul şehrinde dünyaya gelmiştir.¹² Doğum yeri ve yılı konusunda herhangi bir ihtilaf bilinmemektedir.

Bağdat'a yerleşip ömrünün sonuna kadar orada yaşadığı için el-Bağdâdi nisbesi ile de anılan¹³ Taberî'nin künyesi ise Ebü't-Tayyib'tir. Taberî aynı zamanda "kâdi" lakabı ile meşhur olmuştur. Kaynaklarda Irak ekolünün fakihleri tarafından fıkıh ilminde mutlak olarak kâdi lafzı kullanıldığında Ebü't-Tayyib et-Taberî'nin kastedildiği belirtilmektedir.¹⁴ Yine Taberî için "el-İmâmu'l-câmi'u li'l-funûn",¹⁵ "el-İmâmu'l-bârî" fî ulûmi'l-fıkh"¹⁶ "el-İmâmu'l-allâme", "Şeyhu'l-İslâm",¹⁷ "el-İmâmu'l-celîl", "Zinetü'l-İrâk"¹⁸ ve "Şeyhu'l-İrâk" gibi sıfatlar kullanılmaktadır.¹⁹

Ailesi hakkında yeterince bilgi bulunmamakla birlikte kaynaklarda bazı aile efradının zikri geçmektedir. Buna göre bir erkek kardeşi olduğu ve iki parça

10 Zeyneb Mehdi Rauf el-Azâvî, "el-Âlimu'l-mevsûfî Ebü et-Tayyib Tâhir b. Abdullah et-Taberî (ö. 450/1058) ve devruhu'l-ilmîyye fî Medîneti Bağdâd", Mecelletü'l-Üstâz li'l-Ulûmî'l-İnsâniyye ve'l-İctimâiyye 2/Özel Sayı (2016), 135-142.

11 Hatîb el-Bağdâdi, Târihu Bağdâd, 9/364; Ebü Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehbî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1983), 17/669.

12 Hatîb el-Bağdâdi, Târihu Bağdâd, 9/364; Ebü İshâk İbrahim b. Ali eş-Şirâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Dâru'r-Râidü'l-Arabî, 1970), 1/127; Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed İbnu'l-Cevzi, el-Muntazam fî târihi'l-mulûk ve'l-ümem, thk. Mustafâ Abdulkâdir 'Atâ - Muhammed Abdulkadir 'Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, 1995), 18/39.

13 Ebü Zekeriyâ Muhyiddîn b. Şeref en-Nevevî, Tehzîbu'l-esmâ ve'l-lugât, thk. Şirketü'l-Ulemâi bi-Müsâadeti İdâretü'l-Tibâati'l-Müniriyye (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, ts.), 1/247.

14 Ebu Amr Takiyüddîn Osman b. Abdurrahmân eş-Şehrezûrî İbnu's-Salâh, Tabakâtü'l-fukahâiş-Şâfiyye, thk. Muhyiddîn Ali en-Necib (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1992), 1/492.

15 Ebü Zekeriyâ Muhyiddîn b. Şeref en-Nevevî, el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb (Kâhire: İdâretü'l-Tiba'e el-Müniriyye, 1925), 1/509.

16 Nevevî, Tehzîbu'l-esmâ ve'l-lugât, 2/247.

17 Zehbî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, 17/668.

18 İbnu's-Sübki, Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-kübrâ, 4/344; 5/12.

19 İbnu's-Sübki, Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-kübrâ, 5/14.

elbiseye sahip olup dönüşümlü giydikleri nakledilmektedir.²⁰ Buradan fakir bir aileye mensup olduğu anlaşılan Taberî'nin, muhaddis ve Şâfiî fakihlerinden Kâdı Muhammed b. Muhammed b. Abdullâh Ebu'l-Hasan el-Beydâvî (ö. 468/1075)²¹ adında bir damadı olduğu zikredilmektedir.²² Ayrıca Kâdı Ebû Abdullâh Muhammed b. Muhammed b. el-Beydâvî (ö. 470/1077)²³ ve Ali b. Muhammed b. Muhammed Ebu'l-Kâsım el-Beydâvî (ö. 450/1058) isminde iki torunu olduğu, Ebu'l-Kâsım'ın erken yaşta babasından önce vefat ettiği nakledilmektedir.²⁴ Başka bir yerde ise Taberî henüz hayatta iken eşinin vefat ettiğinden bahsedilmektedir.²⁵

Taberî, Bağdat'ta 19 Rabiülevvel cumartesi günü 450 (16 Mayıs 1058) senesinde 102 yaşında²⁶ vefat etmiş ve ertesi günü Bâb-ı Harb kabristanlığına defnedilmiştir. Mansûr camisinde Ebu'l-Hasan b. el-Muhtedî Billâh (ö. 464/1071) imamlığında cenaze namazı kılınmıştır.²⁷ Kaynaklarda cenazesine devlet erkânından, eşraftan, kâdılardan, fakihlerden birçok ismin iştirak ettiği belirtilmektedir.²⁸

1.2. Tahsil Hayatı

Tahsil hayatına on dört yaşında iken fıkıh dersleriyle başlayan Taberî²⁹ Âmül, Cürcân, Dinever, Nisâbûr ve Bağdat gibi şehirlerde ilim halkalarına katılmıştır. İlk olarak memleketi Âmül'de Ebû'l-Abbâs İbnü'l-Kâs'ın (ö. 335/946) öğrencisi Ebû Ali ez-Zücâcî'den (ö. 400/1010'dan önce) fıkıh dersleri almıştır. Daha sonra Ebû Bekr el-İsmâilî'nin (ö. 371/982) ilim meclisine katılmak için Cürcân'a gitmiş ancak ondan ders alamadan İsmâilî'nin vefat haberini almıştır.³⁰ Hicri 371 senesinde gittiği Cürcân'da Ebû Bekr el-İsmâilî'nin oğlu Ebû Sa'd el-İsmâilî (ö. 396/1005) ve Kâdı Ebu'l-Kâsım İbn Kecc'in (ö. 405/1015) ilim meclislerine katılmış³¹ ve Ebû Ahmed el-Gitrîfî'den (ö. 377/987) hadis semâinde bulunmuştur.³² Ardından

20 Salâhuddîn Halil b. Aybeg es-Safedi, el-Vâfi bi'l-vefeyât, thk. Ahmed el-Arnaût - Türki Mustafa (Beyrut: Dâru lhyâit-Türâsî'l-Arabî, 2000), 16/230.

21 Bazı kaynaklarda Ebu'l-Hüseyn şeklinde geçmektedir. Bk. Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, thk. Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türki (Beyrut: Dâru Hicr li't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevizî' ve'l-İlân, 1997), 16/56.

22 Hatib el-Bağdâdî, Târihu Bağdâd, 3/459; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, 16/56.

23 Ebû'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-târih, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmirî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabiyye, 1997), 8/265.

24 Hatib el-Bağdâdî, Târihu Bağdâd, 19/47; İbnü's-Sübki, Tabakâtu's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ, 5/245.

25 İbnü's-Sübki, Tabakâtu's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ, 5/292.

26 Bazı kaynaklarda yüz yirmi yaşında vefat ettiği rivayet edilmektedir. Bk. Şihâbüddîn Ebi'l-Felâh Abdulhây İbnü'l-İmâd, Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâr-i men zeheb, thk. Abdulkâdir el-Arnâût - Mahmud el-Arnâût (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1989), 5/217.

27 Hatib el-Bağdâdî, Târihu Bağdâd, 9/365; İbnü's-Salâh, Tabakâtu'l-fukahâi's-Şâfi'iyye, 1/492.

28 İbnü's-Salâh, Tabakâtu'l-fukahâi's-Şâfi'iyye, 1/492.

29 Hatib el-Bağdâdî, Târihu Bağdâd, 9/364; İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, 18/39; Nevevî, el-Mecmû', 1/509.

30 Hatib el-Bağdâdî, Târihu Bağdâd, 9/364.

31 Şirâzi, Tabakâtu'l-fukahâ, 1/127; 'İmâduddîn Ebi'l-Mecd İsmâil b. Ebi'l-Berekât İbn Bâdiş, el-Muğni fi'l-inbâi'an garibi'l-Mühezzeb ve'l-esmâi, thk. Doktor Mustafa Abdulfazî Sâlim (Mekke: Mektebetü't-Ticâriyye, 1991), 2/195.

32 Hatib el-Bağdâdî, Târih-u Bağdâd, 9/364; İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, 18/39; Zehebî, Siyer-u a'lâmî'n-nübelâ, 17/668; Ebû Bekr Muhammed b. Amr b. Muhammed İbn Kâdı eş-Şühbe, Tabakâtu'l-fukahâ, thk. el-Hâfiz Abdulalîm Hân (Haydarâbâd: Vizâretü'l-Meârif, 1978), 1/235.

Nisâbur'a gidip Ebü'l-Hasan el-Mâsercisî'nin yanında fıkıh tahsil etmiştir.³³ Ayrıca Ebu İshâk el-İsferâyînî'ye de (ö. 418/1027) talebelik yapan Taberî³⁴ Nisâbur'un diğer bazı şeyhlerinden de dersler almıştır.³⁵

Daha sonra Bağdat'a intikal edip oraya yerleşen Taberî, Ebu Muhammed el-Bâfi el-Hevârizmî'ye talebelik yapmıştır.³⁶ Yine Bağdat'ta³⁷ Musa b. Ca'fer b. 'Arafe (ö. 380/990 civarında), Ebü'l-Hasan ed-Dârekutnî (ö. 385/995), Ali b. Ömer es-Sükkerî el-Harbî (ö. 386/996) ve Muâfâ b. Zekeriyâ el-Cerîrî'nin (ö. 390/1000) derslerine iştirak etmiştir.³⁸ Bağdat'ta Irak tarîkinin imamı kabul edilen Şeyh Ebû Hâmid el-İsferâyînî'nin ilim meclislerinde bulunan Taberî,³⁹ İbnü'l-Lebbân el-Ferazî'den de (ö. 402/1012) Sünnen-i Ebî Dâvud'u dinlemiştir.⁴⁰ Ömrünün sonuna kadar Bağdat'ta ikamet eden Taberî orada ders halkaları kurmuş, hadis dersleri vermiş, iftâ ve kadâ makamlarında bulunmuştur.⁴¹

Taberî ilim tahsili için gittiği Bağdat'ta birçok önemli isimden ders aldıktan sonra fetva makamına geçmiştir. Bu bağlamda öncelikle Bâbüttâk kadılığına getirilen Taberî⁴² ardından Kerh kadılığı makamında bulunan Hanefî fakih Ebû Abdillâh es-Saymerî'nin (ö. 436/1045) vefatını müteakiben onun yerine kadâ mevkiine geçip vefat edinceye kadar bu makamda kalmıştır.⁴³

1.3. Hocaları

Tahsil hayatı boyunca, alanlarında mütebahhir birçok âlimden fıkıh, usûl, cedel, kelâm ve hadis dersleri alan Taberî'nin fikhî öğrendiği hocaları arasında öne çıkan isimlerden ilki Ebû Ali ez-Zücâcî'dir. Taberî memleketinde fıkıh tahsiline bu hocasıyla başlamıştır. İbnü's-Sübkî (ö. 771/1370) Tabakât'ında Zücâcî'yi Taberî'nin en önemli hocalarından biri olarak zikreder.⁴⁴ Yine bir diğer önemli ve asıl hocası Ebü'l-Hasan el-Mâsercisî'dir. Taberî, Mâsercisî'den Nisâbûr'da dört yıl

33 Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 1/127; İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, 18/39; Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Ebi Bekr İbn Hallikân, Vefayâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâiz'z-zamân, thk. Doktor Hasan Abbâs (Beyrut: Dâru Sâdir, 1978), 1/152. Taberî ele aldığımız eserinde Nisâbûr'da Mâsercisî'den iştittiği bilgilere yer vermektedir. Bk. Ebü't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir et-Taberî, et-Ta'likatü'l-kübrâ fi'l-furû' min bidâyeti bâbi sıfatı's-salât ilâ nihâyeti bâbi imâmeti'l-me're (thk. İbrahim b. Sevîni ez-Zafirî, Medine: İslâm Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 484.

34 Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, 17/353; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, 12/24.

35 Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, 9/364.

36 Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 1/127; Nevevî, Tehzîbu'l-esmâ ve'l-lugât, 2/247.

37 İbn Kesîr Taberî'nin Nisabur'da bu âlimlerden dersler aldığını zikretmektedir. Ancak diğer bütün kaynaklar Bağdat'ta aldığını nakletmektedir. 'İmâduddîn İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, Tabakâtü's-Şâfi'iyye, thk. Abdülhafız Mansûr (Beyrut: Dâru'l-Medâri'l-İslâmî, 2004), 1/391.

38 Hatîb el-Bağdâdî, Târîh-u Bağdâd, 9/365; Nevevî, Tehzîbu'l-esmâ ve'l-lugât, 2/247; İbnü's-Sübkî, Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ, 5/13; Bilal Aybakan, "Ebü't-Tayyib et-Taberî", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (İstanbul, 2010), 39/314.

39 Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 1/127; Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, 17/669.

40 Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, 17/218.

41 Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, 9/365.

42 Aybakan, "Ebü't-Tayyib et-Taberî", 39/314.

43 Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, 9/364; İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, 18/39; Nevevî, Tehzîbu'l-esmâ ve'l-lugât, 2/248.

44 İbnü's-Sübkî, Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ, 4/331.

kadar fıkıh dersi almış⁴⁵ ve Masercisi'den ders alan en önemli talebeler arasında zikredilmiştir.⁴⁶ Taberî et-Ta'lika'sında bu hocasından ara ara şifâhî bilgiler nakletmektedir.⁴⁷

Ebû Muhammed el-Bâfi'ye de talebelik yapan Taberî, bu hocası tarafından mezhebin bir alimi olan Ebû Hâmid el-İsferâyînî'den daha fakih görülmüştür.⁴⁸ Yine Taberî'nin en önemli hocalarından biri de Şeyh Ebû Hâmid el-İsferâyînî'dir. Irak tarihinin imâmı addedilen, Hatîb el-Bağdâdî ve Maverdî gibi önemli isimlere de hocalık yapan Ebû Hâmid, talebesi Taberî'nin ilmî yetkinliğinin farkında olup onun Ebû Muhammed el-Bâfi'den daha fakih olduğunu söylemiştir.⁴⁹ Fıkıh tahsil ettiği diğer hocaları arasında Ebû Sa'd el-İsmâîlî ve Ebu'l-Kâsım b. Kecc bulunmaktadır. Usûl ve kelâm ilimlerini ise Ebu İshâk el-İsferâyînî'den tahsil etmiştir.⁵⁰

Hadis tahsilinde bulunduğu hocaları arasında da Ebû Ahmed el-Gitrîfî, Musa b. Ca'fer b. 'Arafe, Ebu'l-Hasan ed-Dârekutnî, Ali b. Ömer el-Harbî es-Sükkerî, Muâfâ b. Zekeriyâ ve İbnü'l-Lebbân el-Ferazî gibi muhaddisler bulunmaktadır.

Taberî'nin fıkıh silsilesi İmâm Şâfiî'ye kadar birden fazla kanalla uzanmaktadır. Nevevî (ö. 676/1277) ders aldığı hocaların bir silsilesini vermekte ve Taberî'den sonrasını şu şekilde sıralamaktadır: Taberî ° Mâsercisi ° Ebû İshâk el-Mervezî (ö. 340/951) ° İbn Süreyc (ö. 306/918) ° Enmâtî (ö. 288/900) ° Müzenî ° İmâm Şâfiî.⁵¹ Taberî'nin asıl silsilesi bu olmakla beraber İmâm Şâfiî'ye birkaç farklı kanalla ulaşmaktadır. Bu silsilelerin hepsi sadece İbn Süreyc'e kadar farklılık göstermektedir. Yani Taberî ilmî tahsilini genel olarak İbn Süreyc'in talebelerinin talebeleri yanında tamamlamıştır. Bu silsilelerden biri İbn Süreyc'e kadar şu şekildedir: Taberî ° Ebû Hâmid el-İsferâyînî ° Ebu'l-Kâsım ed-Dârekî (ö. 375/985) ° Ebû İshâk el-Mervezî ° İbn Süreyc. Bir diğer kanal ise Taberî ° Ebu'l-Kâsım İbn Kecc (ö. 405/1014) ° İbnü'l-Kattân (ö. 359/969) ° İbn Süreyc; bir başka silsilesi ise Ebû Ali ez-Zücâcî ° Ebu'l-Abbâs İbnü'l-Kâs (ö. 335/946) ° İbn Süreyc şeklindedir.

1.4. Talebeleri

Bazı tabakat eserlerinde Taberî'nin şöhretinin her yere yayıldığı ve Irak ehlinin ilmi ondan aldığı belirtilmektedir.⁵² Ayrıca uzun yıllar yaşayan Taberî'nin çok

45 Şirâzi, Tabakâtü'l-fukahâ, 1/127.

46 Nevevî, Tehzîbu'l-esmâ ve'l-lugât, 2/214.

47 Ebû't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir et-Taberî, et-Ta'likâtü'l-kübrâ fi'l-furû' min bâbi mâ yüfside'l-mâe hettâ nihâyeti bâbi istikbâli'l-kible (thk. 'Ubeyd b. Sâlim el-'Amrî, Medine: İslâm Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1999), 2/761; Ebû't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir et-Taberî, et-Ta'likâtü'l-kübrâ fi'l-furû' min evveli kitâbi'd-dahâyâ ilâ nihâyeti kitâbi edebî'l-Kâdı (thk. Ahmed b. Nâsır el-Gâmidî, Medine: İslâm Üniversitesi, Doktora Tezi, ts.), 211.

48 Hatîb el-Bağdâdî, Târihu Bağdâd, 9/364.

49 Hatîb el-Bağdâdî, Târihu Bağdâd, 9/364.

50 İbnü's-Sübkî, Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ, 4/256.

51 Nevevî, Tehzîbu'l-esmâ ve'l-lugât, 1/8.

52 İbnü's-Sübkî, Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ, 5/12.

fazla kişiye hocalık yaptığı zikredilmektedir.⁵³ Bu öğrencilerinden ilk olarak Hatîb el-Bağdâdî'ye yer verilebilir. Ebû Hâmid el-İsferâyînî'den de fıkıh dersleri alan Bağdâdî, Taberî'nin meclisine sürekli gittiğini ve senelerce ondan fıkıh tahsilinde bulunduğunu zikretmektedir.⁵⁴

Yine mezhep içinde çok önemli bir konumda bulunan Ebû İshâk eş-Şîrâzî de Taberî'ye talebelik yapmıştır. Döneminde şöhretinin yayılıp kendisine birçok kişinin talebelik yaptığı Şîrâzî'nin en önemli fıkıh hocası Taberî'dir. Şîrâzî Tabakât'ında Taberî'ye on küsur yıl kadar talebelik yaptığını, hocasının izni ile senelerce onun mescidinde onun öğrencilerine ders verdiğini zikretmektedir. Daha sonra Taberî'nin ondan Bâbülmürâtib mevkiindeki bir mescitte tedriste bulunmasını istediğini ve hicri 430 senesinden itibaren orada dersler vermeye başladığını belirtmektedir.⁵⁵ Şîrâzî hocası Taberî'den oldukça etkilenmiştir. Nitekim Şîrâzî'nin el-Mühezzeb adlı eserini Taberî'nin et-Ta'lîka'sını merkeze alarak yazdığı nakledilmektedir.⁵⁶

Bir diğer öğrencisi Nizâmiye medresesinde yirmi gün gibi kısa bir süreliğine de olsa orada ilk müderrislik yapan ve mezhepte ön plana çıkan isimlerden biri İbnü's-Sabbâğ'dır.⁵⁷

Taberî'nin hayatına yer veren kaynaklarda zikredilen diğer öğrencileri de şunlardır:⁵⁸ Ebu'l-Velîd el-Bâcî el-Mâlikî (ö. 474/1081), İbn Mâkûlâ (ö. 475/1082), Ebu'l-Vefâ el-Kavvâs el-Hanbelî (ö. 476/1083), Ebû Bekr Muhammed b. el-Muzaffer b. Bekrân eş-Şâmî el-Hamevî (ö. 488/1095), İbn Arabiyye Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hüseyn b. Abdillâh b. Ali er-Rab'î (ö. 502/1108), Ebû Muhammed b. Abdullah b. Ali el-Âbnûsî (ö. 505/1111); Ebû Sa'd Ahmed b. Abdulcebbâr et-Teyyûrî (ö. 517/1123); Ebu'l-Mevâhib Ahmed b. Muhammed b. Abdulmelik b. Mulûk el-Bağdadî el-Verrâk (ö. 525/1130); Ebu'l-Kâsım Hibetullâh b. Muhammed b. Hüseyin eş-Şeybânî el-Hemezânî (ö. 525/1130); Ebu'l-İzz Ahmed b. Ubeydullâh b. Muhammed el-'Ukberî İbnü'l-Kâdiş (ö. 526/1131) ve Taberî'nin en geç vefat eden öğrencisi Kâdî'l-Moristân diye bilinen Ebu Bekr Muhammed b. Abdülbâkî el-Ensârî (ö. 535/1140).

53 İbn Kesîr, Tabakâtü's-Şâfi'iyye, 1/392.

54 Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, 4/364; İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, 16/129; Zehebî, Siyeru a'lâmî'n-nübelâ, 18/270; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, 12/103; Mehmet Yaşar Kandemir, "Hatîb el-Bağdâdî", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (İstanbul, 1997), 16/452.

55 Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 128; İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, 16/229; İbn Hallikân, Vefayâtü'l-a'yân, 1/29; Zehebî, Siyeru a'lâmî'n-nübelâ, 18/452; Bilal Aybakan, "Şîrâzî, Ebû İshâk", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (İstanbul, 2010), 39/184-186.

56 İbn Kâdî eş-Şühbe, Tabakâtü'l-fukahâ, 1/254.

57 İbn Hallikân, Vefayâtü'l-a'yân, 3/217; Zehebî, Siyeru a'lâmî'n-nübelâ, 18/464; İbnü's-Sübki, Tabakâtü's-Şâfi'iyyetü'l-kübrâ, 5/122; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, 12/126; Mehmet Kâmil Yaşaroğlu, "İbnü's-Sabbâğ", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (İstanbul, 2000), 21/192-193.

58 Bk. Zehebî, Siyeru a'lâmî'n-nübelâ, 17/671; İbnü's-Sübki, Tabakâtü's-Şâfi'iyyetü'l-kübrâ, 5/13.

2. Taberî'nin İlmî Kişiliği, Eserleri ve Şâfiî Mezhebi İçindeki Konumu

2.1. İlmî Kişiliği

Kaynaklarda gerek hocaları gerek sonraki alimler tarafından Taberî ile ilgili övgü dolu ifadeler bulunmaktadır. Buna göre Taberî'nin, sika, dindar, takva sahibi, fıkıh usûlü ve furûunu iyi bilen, ilimde muhakkik, selîm fitratlı, güzel ahlaklı, sahih mezhepli ve güzel lisanlı biri olduğu nakledilmektedir.⁵⁹ Taberî'nin önde gelen talebelerinden biri olan Şîrâzî, Taberî kadar ictihadda kâmil, tahkik konusunda titiz ve düşünce açısından ondan daha sağlam birini görmediğini ifade etmektedir.⁶⁰ Ayrıca Şîrâzî başka bir hocasından bahsederken ondan ve Taberî'den faydalandığı kadar kimseden faydalanmadığını belirtmektedir.⁶¹ İbn Butlân (ö. 460/1068) kendi döneminde vefat eden âlimleri zikrederken aralarında Taberî'ye de yer verir ve onların gidişiyle ilmin ışığının söndüğünü ve onlardan sonra akılların karanlıkta kaldığını belirtir.⁶²

İbnü's-Sübki ise Taberî'nin yüce bir imam, büyük bir âlim, yüksek değeri haiz biri olup kendi zamanında yegâne bir konumda bulunduğunu, isminin her yere yayılıp meşhur olduğunu, güzel övgülerle yâd edildiğini ayrıca bütün tavsif ve medihlerin üstünde olduğunu belirtmektedir. Irak ehlinin, ilmi ondan alıp mezhebi sonraki nesillere taşıdığını da ifade eden İbnü's-Sübki, Taberî'yi mezhebi yükseltenlerden biri olarak görmektedir.⁶³

Taberî'nin hocası Ebû Muhammed el-Bâfi'nin, Taberî'nin, diğer bir hocası olan Ebû Hâmid el-İsferâyînî'den daha fakih olduğunu; Ebû Hâmid el-İsferâyînî'nin ise Taberî'nin Bâfi'den daha fakih olduğunu zikretmesi de⁶⁴ yani hocaları tarafından, yine bu iki hocasından daha üstün görülmesi onun ilmî yönünün ne kadar ileri derecede olduğunu göstermektedir. Bilhâssa Irak tarîkinin imamı olan ve kendinden sonraki nesillere yön veren Ebû Hamid el-İsferâyînî'den daha fakih olduğunun zikredilmesi Taberî'nin önemini ve ilmî vukûfiyetini açıkça gösterir mahiyettedir. Yine Irak ekolü müntesipleri tarafından mutlak olarak 'Kâdi' lakabının Taberî için kullanılması ve kendinden sonra mezhep içinde etkisi bilinen talebeler yetiştirmesi de ilmî otoritesini ve fikhî yetkinliğini göstermesi açısından mühimdir.

Yüz iki yaşına ermesine rağmen aklî melekelerinde bir gerileme olmadan, anlama kabiliyeti sağlam bir şekilde vefat ettiği nakledilen Taberî'nin, o yaşına kadar fukahâ ile birlikte fetvalar verdiği, dönemindeki fakihlerin hatalarını düzelttiği, şahitlikler yaptığı ve kadâ mevkinde bulunduğu belirtilmektedir.⁶⁵

59 Hatib el-Bağdâdi, Târihu Bağdâd, 9/364; İbnu'l-Cevzi, el-Muntazam, 18/39; İbn Bâdiş, el-Muğni, 2/195; Nevevi, Tehzibu'l-esmâ ve'l-lugât, 2/248; İbn Hallikân, Vefayâtu'l-a'yân, 1/512.

60 Şîrâzî, Tabakâtu'l-fukahâ, 1/127.

61 Şîrâzî, Tabakâtu'l-fukahâ, 1/130.

62 İbn Ebî Üsaybi'a, 'Uyûnu'l-enbâ fi tabakâti'l-etibbâ, thk. Nizâr Ridâ (Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayat, 1965), 327.

63 İbnü's-Sübki, Tabakâtu's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ, 5/12.

64 Hatib el-Bağdâdi, Târihu Bağdâd, 9/364.

65 Hatib el-Bağdâdi, Târihu Bağdâd, 9/365; Şîrâzî, Tabakâtu'l-fukahâ, 1/127.

Taberî'nin hilâf, mezhep, usûl ve cedel alanlarında yetkin olduğu ve bu alanlara dair kimsenin sahip olmadığı kadar eser te'lif ettiği ifade edilmektedir.⁶⁶ Taberî'yi, Ebu Hâmid el-İsferâyîni ile birlikte Irakıyyûn kolunun en önemli iki musannifinden biri kabul eden Nevevî, Taberî'nin çeşitli ilim dallarında çok güzel eserlerinin bulunduğunu belirttikten sonra, et-Ta'lika özelinde üslup açısından ondan daha güzelini görmediğini zikretmektedir.⁶⁷

Fıkıh ve usûlün yanı sıra cedel ve münazara ilminde de öne çıkan Taberî'nin, Hanefî fakîhi Kudûrî (ö. 428/1037) gibi döneminin önde gelen fakihleri ile münazaraları nakledilmekte⁶⁸ ve bu münazaralarda mezhebini başarılı bir şekilde müdafaa ettiği ifade edilmektedir.⁶⁹

Aynı zamanda döneminin önemli muhaddislerinden hadis semâında bulunduğu ve hadis dersleri verdiği de bilinmektedir. Sadece onun tarîkiyle rivayet edilen hadis cüzlerinin bulunduğu nakledilmektedir.⁷⁰ Yine Nevevî Taberî'nin âli isnatlarla birçok hadis rivayet ettiğini belirtmektedir.⁷¹

Fıkıh, usûl ve cedel alanlarında şöhret kazanan Taberî şair olma vasfı ile de ön plana çıkmaktadır. İbnü's-Sübki Tabakât'ında Taberî'nin şair İbn Bâbek'e karşı inşad ettiği şiire sayfalarca yer verir.⁷² Burada daha Taberî'nin öğrencilik yıllarında şair İbn Bâbek'e (ö. 410/1019) karşılık vermesi, şiir alanında da yetkin olduğunu göstermektedir.⁷³ Taberî'nin hayatını konu edinen diğer tabakât eserlerinde de şiirlerine yer verilen Taberî⁷⁴ et-Ta'lika'sında da bazen kendi şiirlerini⁷⁵ bazen de diğer şairlerin şiirlerini görüşlerini destekleyici olarak kullanmaktadır.⁷⁶

Taberî kendinden sonraki dönemleri etkilemiş ve furû eserlerinde kendisine sık sık atıfta bulunulan bir fakih olmuştur. Hem kendi dönemine kadar sahabe, tabiîn ve müctehid fakihlerin görüşlerini nakletmesi hem de İmâm Şâfiî'nin kavillerini ve mezhep içindeki vecihleri aktarıp bazen de kendi tercihlerini belirtmesi açısından sonraki dönem eserlerinde gerek nakillerine gerekse de görüşlerine yer verilmiştir. Taberî'nin başta öğrencisi Şîrâzî, el-Mühezzeb'inde; Cüveynî (ö. 478/1085) Nihâyetü'l-matlab'ında; Rüyânî (ö. 502/1108) Bahru'l-mezheb'inde; Ebû Bekir eş-Şâfiî (ö. 507/1114) Hilyetü'l-Ulemâ'sında; İmrânî (ö. 558/1163) el-Beyân'ında; Râfiî (ö. 623/1226) Fethu'l-azîz'inde; Nevevî el-Mecmû ve Ravzatu't-tâlibîn'de; İbnü'r-Rıf'a (ö. 710/1310) Kifayetü'n-nebih fi

66 Şîrâzî, Tabakâtu'l-fukahâ, 1/128.

67 Nevevî, el-Mecmû, 1/509.

68 İbnü's-Sübki, Tabakâtu's-Şâfi'yyeti'l-kübrâ, 5/15; ayrıca bk. Ünver, "Cedelin Fıkıh İlminde Kullanımı: Kudûrî ve Ebu't-Tayyib et-Taberî Arasındaki Bir Münâzara Bağlamında".

69 Aybakan, "Ebu't-Tayyib et-Taberî", 39/313.

70 İbnü's-Sübki, Tabakâtu's-Şâfi'yyeti'l-kübrâ, 5/12.

71 Nevevî, el-Mecmû, 1/509.

72 İbnü's-Sübki, Tabakâtu's-Şâfi'yyeti'l-kübrâ, 5/18.

73 Aybakan, "Ebu't-Tayyib et-Taberî", 39/313.

74 Bk. Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, 9/365; İbnü's-Sübki, Tabakâtu's-Şâfi'yyeti'l-kübrâ, 5/12.

75 Bk. Taberî, et-Ta'lika, 3/1312.

76 Taberî, et-Ta'lika, 1/196, 479-483, 5/496.

şerhi't-Tenbîh'inde ve Kifayetü'n-nebih üzerine yazılan İsnevî'ye ait el-Hidâye ilâ evhâmi'l-Kifâye'de olmak üzere mezhebin meşhur çoğu eserinde görüşlerine, nakillerine ve tercihlerine çokca yer verilmiştir. Şîrâzî hocasının görüşlerine yer verirken bazen onun tercihi olduğu meseleleri açıkça zikredip kendisinin de o görüşü sahih bulduğunu ifade ederek onu takip etmiştir.⁷⁷ Yine Nevevî'nin hem kendi eserlerinde⁷⁸ hem de sonraki kaynaklarda Taberî'nin görüşlerini tercih ettiğine dair ifadeler bulunmaktadır.⁷⁹

Taberî'nin mezhep görüşlerini nakletmede büyük bir rol oynadığı malum olmakla birlikte nadir de olsa bazı nakillerinin garib ve zayıf olduğu belirtilmiştir. Mesela Nevevî, Taberî'nin et-Ta'lik'inde İmâm Şâfiî'den naklettiği "ihramlı kişinin, izarının bel kısmında kemer yeri gibi bir şey yapması ve arasına ip geçirmesi caiz değildir çünkü bu pantolona benzemektedir"⁸⁰ görüşününü garib ve zayıf olduğunu, halbuki İmâm Şâfiî'nin bütün nasslarında geçtiği ve ashabin üzerinde olduğu görüşe göre ihramlının bunu yapmasının caiz olduğunu belirtmektedir.⁸¹

Usûl alanında da önemli bir konumda bulunduğu nakledilen ve günümüze ulaştığı bilinmeyen bir usûl eseri olan Taberî'nin bazı usûlî görüşlerine sonraki eserlerde yer verilmiştir. Bu bağlamda Ebû Ya'la el-Ferrâ (ö. 458/1066) el-'Udde,⁸² Şîrâzî el-Luma',⁸³ Cüveynî el-Burhân,⁸⁴ Sem'ânî (ö. 489/1096) Kavâti'u'l-edille⁸⁵ ve Zerkeşi (ö. 794/1392) Bahrû'l-muhît⁸⁶ eserlerinde Taberî'nin nakillerine ve görüşlerine yer vermektedir.

2.2. Eserleri

Usûl, furû, cedel ve hilâf alanlarına hâkim olan Taberî'nin bu alanlara dair kimsenin sahip olmadığı kadar çok eser te'lif ettiği nakledilmektedir.⁸⁷ Taberî kendisi hakkında kaleme aldığı bir şiirinde de şunları zikretmektedir:

77 Ebû İshâk İbrahim b. Ali eş-Şîrâzî, el-Mühezzebe fi fikhî'l-İmâm eş-Şâfiî, thk. eş-Şeyh Zekerıyyâ Umeyrât (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995), 1/331.

78 Bk. Nevevî, el-Mecmû', 3/359; Ebû Zekerıyyâ Muhyiddin b. Şeref en-Nevevî, Ravzatu't-tâlibin ve 'umdetü'l-müftin, thk. Zühayr eş-Şâvîş (Beyrut: Mektebü'l-İslâmî, 1991), 3/150.

79 Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdürrahim b. el-Hasen b. Ali el-İsnevî, el-Hidâye ilâ evhâmi'l-Kifâye, thk. Meccî M. Sürür Sa'd Bâslûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), 20/265.

80 Ebû't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir et-Taberî, et-Ta'likâtü'l-kübrâ fi'l-furû' min bidâyeti kitâbi's-siyâm ilâ nihâyeti bâbi mâ yectenibihu'l-muhrim min kitâbi'l-hacc (thk. Faysal Şerif Muhammed, Medine: İslâm Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2000), 881.

81 Nevevî, el-Mecmû', 7/255.

82 Örnek için bk. Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Hâlef Ebû Ya'la el-Ferrâ, el-'Udde fi usûli'l-fikh, thk. Ahmed b. Ali b. Seyr el-Mübârekî (Riyad, 1990), 4/1263, 5/1547.

83 Ebû İshâk İbrahim b. Ali eş-Şîrâzî, el-Luma' fi Usûli'l-fikh (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 114.

84 Ebû'l-Meâlî Rüküddin Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî, el-Burhân fi usûli'l-fikh, thk. Salâh b. Muhammed b. Uveyde (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 2/44.

85 Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr et-Temîmî el-Mervezî Sem'ânî, Kavâti'u'l-edille fi'l-usûl, thk. Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfiî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 1/258, 412.

86 Ebu Abdillâh Bedruddin Muhammed ez-Zerkeşi, Bahrû'l-muhît fi usûli'l-fikh (Dâru'l-Kütübî, 1994), 1/254, 309, 2/256, 3/264, 300, 4/58, 5/69, 6/215, 7/337, 8/283.

87 Şîrâzî, Tabakâtu'l-fukahâ, 128; Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyyetü'l-'arifin esmâü'l-müellifin ve âsarü'l-musannifin (Beyrut: Dâru lhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.), 1/429.

صنفت في كل نوع من مسائله غرائب الكتب مبسوطا ومختصرا⁸⁸

(Fıkhn) her türlü meselesini ve muhtasar ve mebsût şekilde bilinmeyen kitapları tasnif ettim.⁸⁸

Taberî'nin diğer alanlarda da kaleme aldığı eserler bulunmaktadır. Nevevî Taberî'nin usûl, hilâf, zemm-i ğinâ alanında eserler yazdığını ayrıca âli isnatlarla birçok hadis rivayet ettiğini ve şiirler inşad ettiğini belirtmektedir.⁸⁹ Taberî'nin ilmi kişiliğini göstermesi açısından eserlerinden, bilhassa onun en önemli eseri olan et-Ta'lika'sının bazı hususiyetlerinden bahsetmek yerinde olacaktır.

2.2.1. et-Ta'likatü'l-Kübrâ (Şerh-u Muhtasarı'l-Müzenî)

Müzenî'nin el-Muhtasar'ı üzerine te'lif ettiği, aynı zamanda hilâf tarzında kaleme aldığı Taberî'ye ait en önemli furû eseri olan bu şerh, kaynaklarda et-Ta'lik,⁹⁰ et-Ta'lika,⁹¹ et-Ta'likatü'l-Kübrâ⁹² Şerhu'l-Müzenî⁹³ ve Şerh-u Muhtasarı'l-Müzenî⁹⁴ gibi isimlerle geçmektedir. Bu eser Medine İslâm Üniversitesinde yirmi bir ayrı yüksek lisans ve doktora tezinde tahkik çalışmasına konu olmuştur. Ayrıca eser 2021 yılında (et-Ta'likatü'l-Kübrâ) Şerhu Muhtasarı'l-Müzenî adıyla yirmi iki cilt halinde Ebû Ya'kûb Neş'et b. Kemâl el-Misrî tahkikiyle neşredilmiştir.

Eser birçok âlim tarafından övgüye mazhar görülmüştür. Nevevî, Taberî'nin birçok ilim dalında eseri bulunduğunu, bunlardan en güzelinin Ta'lik olduğunu ve uslûb açısından ashab tarafından yazılan eserler arasında Ta'lik'tan daha güzel bir te'lif görmediğini ifade etmektedir.⁹⁵ Yine Nevevî, İmâm Şâfiî'nin nasslarını şerhetme, onun usûlü üzerine tahrîc etme ve kâideleri anlama noktasında ashabı tarafından faydası çok, hacmi büyük, tertip ve nazm bakımından güzel birçok eser yazıldığını, bunların meşhur ve maruf eserler olduğunu belirtmekte ve Taberî'nin şerhini de bunlar arasında zikretmektedir.⁹⁶ İbnü's-Sübki ise Taberî ve Ebû Hâmid'in et-Ta'lika'larının Irak ehlinin hatta mezhebin medârı olduğunu belirtmektedir.⁹⁷ İsnevî (ö. 772/1370) et-Ta'lika'nın on cilt kadar olduğunu, istidlâl ve kıyasa çok yer verdiğini, ayıklanmış özet ifadelerle yazıldığını ifade etmektedir.

88 Hatib el-Bağdâdî, Târihu Bağdâd, 9/365.

89 Nevevî, el-Mecmû', 1/509.

90 Nevevî, el-Mecmû', 1/509; Zerkeşî, Bahru'l-muhîr fi usûli'l-fıkh, 7/180; İbn Kâdî eş-Şühbe, Tabakâtü'l-fukahâ, 1/228..

91 Takıyyüddîn Ali b. Abdülkâfi es-Sübki, Tekmiletü'l-Mecmû' (Kâhire: Matbaatü'l-Tedâmun el-Ahevi, 1933), 10/5; Kâtib Çelebi, Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn (Beyrut: Dâru lhyâi't-Türâs, ts.), 1/424.

92 Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd ez-Zirikli, el-A'lâm (Beyrut: Dâru'l-İlm l'l-Melâyîn, 2002), 3/222; Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyyetü'l-arifin, 1/429.

93 Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 1/128.

94 İbn Hallikân, Vefayâtu'l-a'yân, 1/514; Zirikli, el-A'lâm, 3/222; Ömer Rıza Kehhâle, Mu'cemü'l-müellifin terâcimu musannifil-kütübil-arabiyye (Beyrut: Müessesü'r-Risâle, 1993), 2/12; Fuad Sezgin, Târihu't-türâsî'l-arabiyye, çev. Mahmud Fehmi Hicâzî (Riyad: İdâretü's-Sekâfeti ve'n-Neşr bi'l-Câmia, 1991), 1-3/213.

95 Nevevî, el-Mecmû', 1/509.

96 Nevevî, el-Mecmû', 1/12; Nevevî, Tehzîbu'l-esmâ ve'l-lugât, 1/53.

97 Dipnotta bu bilginin Tabakâtü'l-vustâ'da geçtiği belirtilmektedir. Bk. Tâcuddîn Ebi Nasr Abdulvehhâb İbnü's-Sübki, Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-kübrâ, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî - Abdülfettâh Muhammed el-Hulvî (Kâhire: Hicr li't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzi' ve'l-İlân, 1992), 5/13.

⁹⁸ Kâdi İbn Şühbe et-Ta'lik'in önemli bir eser olduğunu;⁹⁹ Kâtib Çelebi ise eserin kıyas ve istidlâl açısından zengin olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁰

Taberî'nin mevzubahis eserinden, sonraki mezhep müellifleri çok fazla nakilde bulunmuş ve bu bağlamda bir referans kaynağı olarak kullanılmıştır. Taberî'nin en önemli talebesi Şîrâzî'nin, el-Mühezzeb adlı eserini müellifin söz konusu kitabını esas alıp özetleyerek kaleme alması,¹⁰¹ eserin kendinden sonraki dönemlere katkısını gösterir mahiyettedir. Nitekim el-Mühezzeb mezhebin temel kaynakları arasında kabul edilmiş ve üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi Nevevî'nin el-Mecmû adlı şerhidir. Bu şerh de mezhep içinde en güvenilir ve en sağlam eserlerden biri olarak kabul görmüş ve mezhep literatürünü büyük ölçüde etkilemiştir. Ayrıca mezhep müntesiplerinden Râfiî, Nevevî, İbn Salâh (ö. 643/1245), İbnu'r-Rıf'a (ö. 710/1310), İsnevî ve Zekeriyâ el-Ensârî (ö. 956/1520) gibi mezhebin önde gelen isimlerinin eserlerinde et-Ta'lika'ya atıfta bulunması ve ondan nakiller yapması eserin önemini göstermektedir. Bu fakihler arasında Nevevî'nin yanı sıra bilhassa İbnu'r-Rıf'a el-Kifâye adlı eserinde et-Ta'lika'ya çok fazla yer vermektedir. Nitekim İsnevî, İbnu'r-Rıf'a'nın bu eserini, beş kitaptan istimdâd ederek yazdığını belirterek bunlar arasında Taberî'nin et-Ta'lika'sını da zikretmektedir. Ayrıca İsnevî et-Ta'lika'nın da bulunduğu bu beş eserden, sonraki dönem âlimlerinin de çok fazla nakillerde bulunduğunu ifade etmektedir.¹⁰²

Müzenî'nin el-Muhtasar'ı üzerine yazılmış günümüze ulaşan en uzun şerhlerden biri olan bu eserde yazar, Müzenî'nin konu tertibini, kitap ve bab başlıklarını benimsemiş; ek olarak alt bölümler oluşturarak bunları fasl ve fer' kategorileri altında daha detaylı bir şekilde sınıflandırmıştır.

Hilâf tarzında kaleme aldığı eserde sırasıyla mezhebin görüşünü ardından kendi mezhebine muhalif olan görüşleri ve delillerini daha sonra kendi delillerini ele alan ve son olarak muhalife itirazlar ve cevaplar yönelten Taberî bu eserde sahabeden itibaren kendine ulaşan birçok alim ve fakihin görüşüne yer vermiştir. Bu bağlamda mevzubahis eser, kendi dönemine kadar gelen birçok muhtelif görüşü delilleriyle aktarması ve bu görüşleri sonraki dönemlere nakletmesi açısından fıkıh tarihi alanına büyük bir katkı sağlamıştır. Taberî bunlara yer verirken birçok furû, hadis, lugat kaynağından iktibasta bulunmuş ve bu bağlamda zengin bir malzeme ortaya koymuştur. Ayrıca dönemin dinî, sosyal ve kültürel bazı tarihî bilgilerini de içermesi, eserini kayda değer kılmıştır.

⁹⁸ Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdürrahim b. el-Hasen b. Ali el-İsnevî, el-Mühimmât fi şerhi'r-Râfi'i ve'r-Ravza, thk. Ebu'l-Fadl ed-Dimyâti - Ahmed b. Ali (Beyrut: Merkezüt-Türâsîs-Sekâfi el-Mağribî-ed-Dâru'l-Beydâ, 2009), 1/121.

⁹⁹ İbn Kâdi eş-Şühbe, Tabakâtu'l-fukahâ, 1/228.

¹⁰⁰ Kâtib Çelebi, Keşfu'z-zunûn, 1/424.

¹⁰¹ İsnevî, el-Mühimmât, 1/123.; İbn Kâdi eş-Şühbe, Tabakâtu'l-fukahâ, 1/254.

¹⁰² İsnevî, el-Hidâye ilâ evhâmi'l-Kifâye, 20/290.

Taberî mezhep içinde bulunan farklı vecihleri/görüşleri nakletmiş ve hatalı gördüğü görüşleri genellikle açıklamalı bir şekilde belirtmiştir. Yine başka mezhebe mensub bir fakihe yanlış bir bilginin isnad edilmesi durumunda doğru olanını aktarmış ve bu açıdan hakkaniyetli bir yaklaşım sergilemiştir. Bunları yaparken alaycı ve tahkir edici bir üslup kullanmadan konuları ilmi bir seviyede tartışmıştır. Taberî İmâm Şâfiî'ye ait varsa birden fazla kavle ve mezhep ashabının farklı vecihlerine yer vermiş ve bunları bazen olduğu gibi naklederken çoğu zaman aralarında bir tercihte bulunarak gerekçelerini açıklamıştır. Yine eserinde az da olsa İmâm Şâfiî'nin naslarını veya kaidelerini esas alarak başka bir meseleye hüküm vermiş yani tahrîc faaliyetinde bulunmuştur.

2.2.2. Cüz'ü Ebî Ahmed el-Gitrîfî

Eserdeki çeşitli konulara dair doksan bir hadisi Gitrîfî âlî isnatlarla rivayet etmiş¹⁰³ Taberî de hocası Gitrîfî'den rivayet ederek sonraki nesillere nakletmiştir.¹⁰⁴ İbnü's-Sübkî, Cüz'ü Ebî Ahmed şeklinde belirttiği Gitrîfî'nin hadis mecmuasının Taberî'nin tarikiyle kendilerine ulaştığını zikretmektedir.¹⁰⁵ Eser 1997 yılında Lübnan Dâru Beşâiri'l-İslâmiyye'de Âmir Hasan Sabri'nin tahkikiyle neşredilmiştir.

2.2.3. Cevâbun fi's-semâ' ve'l-ğinâ'

Eser er-Redd 'alâ men yuhibbû's-semâ' adıyla Mecdî Fethî es-Seyyid'in tahkikiyle Tanta Dâru's-Sahâbeti li't-Türâs'da 1990 yılında yayımlanmıştır. Kısa bir risale şeklinde olan eserde Taberî kendisine ğinâ dinlemek hususunda soru sorulması üzerine bu eseri kaleme aldığını ifade etmektedir. Taberî, bu risalede İmâm Şâfiî başta olmak üzere, İmâm Mâlik ve Ebû Hanîfe'nin şarkı söylemek ve dinlemek ile ilgili görüşlerini nakletmiştir. Daha sonra Kur'ân ve Sünnet'ten şarkı ile ilgili nasları zikretmiştir. Sahabe ve tabiîn görüşlerine de yer verdikten sonra şarkının haramlığı ile ilgili kendi görüşlerini nakletmiştir.¹⁰⁶

2.2.4. Ravzâtü'l-müntehâ fi mevlidi'l-İmâmi's-Şâfiî

İbnü's-Sübkî, Tabakât'ının mukaddimesinde kendi eserini tanıttıktan sonra tarih sıralamasına göre Şâfiî tabakatı üzerine yazılmış eserleri zikretmektedir. Bu bağlamda ikinci sırada Taberî'nin bir muhtasarı olduğundan bahsetmektedir. Bu muhtasarda İmâm Şâfiî'nin hayatını konu edindiğini, eserin sonunda da Şâfiî ashabından bir grup isme yer verdiğini belirtmektedir.¹⁰⁷ Kehhâle'nin Tabakâtü's-

103 Yusuf Ziya Keskin, "Gitrîfî", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (İstanbul, 1996), 14/58.

104 Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, 17/228; İbnü's-Sübkî, Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ, 5/12.

105 İbnü's-Sübkî, Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ, 5/12.

106 Bk. Ebû't-Tayyib Taberî, er-Redd 'alâ men yuhibbû's-semâ', thk. Mecdî Fethî es-Seyyid (Tanta: Dâru's-Sahâbeti li't-Türâs, 1990).

107 İbnü's-Sübkî, Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ, 1/216; Kâtib Çelebî, Keşfu'z-zunûn, 2/1100.

Şâfi'iyye;¹⁰⁸ Fuad Sezgin'in Ravzâtü'l-müntehâ fi mevlidi'l-İmâmi's-Şâfiî olarak zikrettiği söz konusu eserin,¹⁰⁹ İbnü's-Sübkî'nin yazdığı bilgilerden hareketle aynı eser olduğu anlaşılmaktadır. Şîrâzî'nin hocasının bu eserini geliştirip onun üzerine kendi tabakatını yazmış olma ihtimalinden de bahsedilmektedir.¹¹⁰ İlk tabakat eserlerinden biri addedilen bu eserin Ankara'da Saîb Kütüphanesinde 3101 nolu bir nüshası mevcuttur.¹¹¹

2.2.5. Manzûme fi'l-fikh

Ziriklî, Taberî'nin bir nazmı olduğundan bahsetmekte ancak konusunu belirtmemektedir.¹¹² Dâru'l-Kütübî'z-Zâhiriyye'de Manzûme fi'l-fikh adıyla 13 nolu bir nüshası mevcuttur. Bir buçuk varak kadar olan nüshada 78 beyit bulunmaktadır.¹¹³

Yukarda zikredilen eserlerin bazıları matbu bazıları mahtut bir şekilde günümüze kadar ulaşmıştır. Bunlar dışında kaynaklarda Taberî'ye nisbet edilen ancak günümüze ulaştığı bilinmeyen eserler de bulunmaktadır. Bu eserler şunlardır: Şerhu furû-i İbnî'l-Haddâd,¹¹⁴ el-Mücerred fi'l-mezheb,¹¹⁵ el-Minhâc fi'l-hilâfiyyât,¹¹⁶ el-Muharrec fi'l-furû,¹¹⁷ Şerhu'l-Kifâye ve'l-Cedel.¹¹⁸

2.3. Taberî'nin Şâfiî Mezhebi İçindeki Konumu

Taberî mezhep içinde önemli bir konuma sahip olup mezhebin büyük meşhur imamlarından biri kabul edilir.¹¹⁹ Hicri dördüncü asrın ortalarından itibaren

108 Kehhâle, Mu'cemü'l-müellifin, 2/12.

109 Sezgin, Târihu't-türâsi'l-arabiyye, 1-3/213.

110 Aybakan, "Eb'üt-Tayyib et-Taberî", 39/314.

111 Sezgin, Târihu't-türâsi'l-arabiyye, 1-3/213.

112 Ziriklî, el-A'lâm, 3/222.

113 Yâsin Muhammed es-Sevvâs, Fihri'sü Mecâmî'u'l-Medreseti'l-Umeriyye fi Dâri'l-Kütübî'z-Zâhireyye (Kuveyt: Ma'hedu'l-Mahtûtâtî'l-Arabiyye, 1987), 1/221.

114 Ashâb-ı vücûhtan biri olan Ebû Bekr İbnü'l-Haddâd'ın (ö. 344/955) faidesi çok, mesaili dakik, ifadeleri kapalı küçük hacimli bir eser telif ettiği belirtilmektedir. Bu kitap üzerine Şâfiî fukahâsından birçok önemli isim şerh yazmıştır. Bunlardan biri de Taberî olup şerhi, hacimli bir cilt şeklindedir. Nevevî, Taberî'nin yazdığı bu şerhin çok faydalı olduğunu belirtmektedir. Zehebi, Siyer-u a'lâmi'n-nübelâ, 16/450; Nevevî, el-Mecmû, 1/509; İbn Hallikân, Vefayâtü'l-a'yân, 1/514; İbn Kâdi eş-Şühbe, Tabakâtü'l-fukahâ, 1/228; Kâtib Çelebi, Keşfu'z-zunûn, 2/1256-1257.

115 Kaynaklarda Taberî'ye nisbet edilen bu eser hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Sadece Nevevî bu eserin çok fevâid içerdiğini zikretmektedir. Nevevî, el-Mecmû, 1/509; İbn Kâdi eş-Şühbe, Tabakâtü'l-fukahâ, 1/228.

116 İbnü's-Sübkî, Taberî'nin el-Minhâc adında bir eserinden bahsetmekte ve bu eserinde Dârekutnî'den çokca istifa ettiğini nakletmektedir. İbnü's-Sübkî, Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübâ, 5/13.

117 Kâtib Çelebi, Keşfu'z-zunûn, 2/1638; Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyyetü'l-arifin, 1/429.

118 Zerkeşî, Bahru'l-muhit fi usulî'l-fikh, 1/10, 3/302.

119 İbn Kesir, Tabakâtü's-Şâfi'iyye, 1/391; İbn Kâdi eş-Şühbe, Tabakâtü'l-fukahâ, 1/235.

Irak¹²⁰ ve Horasan¹²¹ olmak üzere iki ekol halinde görüşlerini yaymaya devam eden Şâfiî mezhebinin Irak ekolünü temsil edenlerin başında gelen Taberî, zamanla Irak ehlinin bir otoritesi hâline gelmiş ve mezhebin sonraki dönemlere nakledilmesinde bir köprü görevi görmüştür.¹²² Irak özelde Bağdat Şâfiliği, mezhebin gelişmesine ve yayılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Bu bağlamda Taberî mezhebin gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır. Nitekim kaynaklarda Irak ehlinin, ilmi Taberî'den aldığı ve onun mezhebi nakledip yükseltenlerden biri olduğu ifade edilmektedir.¹²³ 'Şeyhu'l-İrâk' lakabıyla da vasıflanması¹²⁴ Taberî'nin Irak'ta döneminin ilmî bir otoritesi olduğunu göstermektedir.

Taberî'nin fikhî istidlal vechesiyle tabakâtü'l-fukahâda hangi mertebede yer aldığı da mezhep içindeki konumunu göstermesi açısından önem arz etmektedir. Kaynaklarda, Taberî tabakâtü'l-fukahâ taksiminde¹²⁵ müntesib müctehidin ikinci sınıfını teşkil eden ashâb-ı vücûh arasında zikredilmektedir.¹²⁶ Ashâb-ı vücûhu muksirûn ve mukillûn şeklinde ikiye ayıran Heyto, Taberî'yi muksirûn arasında zikretmektedir.¹²⁷ Muksirûnu da neredeyse her babda veya fasılda ismine, vecih ve görüşlerine yer verilen fakihler olarak nitelendirmektedir.¹²⁸

Ashâb-ı vücûh veya tahrîc ehli mezhep içinde ictihad edebilen, imamının usûlleri dışına çıkmadan imamının görüşlerini delilleriyle ortaya koyma hususunda müstakil hareket eden fakihtir. Fıkhî ve usûlünü, kıyas yöntemlerini, tafsilî delilleri, illet çıkarma yollarını bütünüyle bilip tahrîc ve istinbata da ehil olmuş ve bunları yapmayı meleke hâline getirmiş kişidir. Müstakil müctehidlerin Şâri'in naslarından hüküm çıkarması gibi ashâb-ı vücûh da imamlarının dayandığı asılları temel alıp bunlardan hüküm çıkarırlar. Bu hükümlere kendileri ulaşmış olsalar dahi imamlarının deliliyle yetinir ve karşıt bir delil araştırmasına

120 Bu iki ekolün Ebû İshâk el-Mervezî'nin (ö. 340/951) farklı yerlere dağılan öğrencileri ile başladığı belirtilir. Irak ekolünün imamı Ebû Hâmid el-İsferâyîni olup bu ekolün temsilcileri arasında Ahmed b. Muhammed el-Mehâmîlî (ö. 415/1024), Bendenîcî (ö. 425/1034), Süleym er-Râzî (ö. 447/1055), Ebû't-Tayyib et-Taberî, Mâverdi (ö. 450/1058) ve Ebu Bekir eş-Şîrâzî gibi fakihler bulunmaktadır. Bk. Numân Cuğaym, Medhal ila'l-Mezhebi's-Şâfiî - ricâluhü ve usûlühü ve kütübühü ve istalâhâtühü (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2011), 174; Bilal Aybakan, "Şâfiî Mezhebi", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (İstanbul, 2010), 38/239.

121 Horasan ekolünün imamı Kaffâl el-Mervezî (ö. 417/1016) kabul edilir. Bu ekolün temsilcileri arasında Muhammed b. Abdullâh el-Mes'ûdî (ö. 420/1029), Ebû Ali es-Sincî (ö. 430/1038), Ebû Muhammed el-Cüveynî, Fûrânî (ö. 461/1068) ve Kâdi Hüseyin (ö. 462/1069) gibi isimler bulunmaktadır. Cuğaym, Medhal, 174. Daha ayrıntılı bilgi için bk. Musa Kazım Bakır, Horasan Şâfiliği ve Râfiî (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 58-114.

122 İbnü's-Sübki, Tabakâtu's-Şâfi'yyeti'l-kübrâ, 5/12.

123 İbnü's-Sübki, Tabakâtu's-Şâfi'yyeti'l-kübrâ, 5/12.

124 İbnü's-Sübki, Tabakâtu's-Şâfi'yyeti'l-kübrâ, 5/14.

125 Mezhepte temel alınan taksimâta göre fakihler iki ana kısma ayrılmaktadır. İlk kısım 'müstakil müftî/müctehid' mertebesidir. İkinci kısım 'Müstakil olmayan/müntesib müctehid' mertebesidir. Bu mertebenin de dört alt sınıfı bulunmaktadır. İlk sınıf 'mutlak müntesib müctehid', ikinci sınıf 'ashâb-ı vücûh', üçüncü sınıf ashâb-ı vücûh mertebesine ulaşamayan fakihun-nefs müctehidler, dördüncü sınıf ise mezhebi nakleden müctehidlerdir. Ayrıntılı bilgi için bk. İbnü's-Salâh, Edebü'l-müftî ve'l-müsteftî, 87-99.

126 Safedî, el-Vâfi bi'l-vefeyât, 16/230; Heyto, el-İctihâd, 209.

127 Heyto, el-İctihâd, 209.

128 Heyto, el-İctihâd, 47.

girmezler.¹²⁹ Yine ashâb-ı vücûh, belirli bir mesele veya babta bazen müstakil müctehid gibi ictihad edebilip fetva verebilir ve ayrıca imamının açıkça görüş belirtmediği bir meseleye mezhebin kurallarına uygun bir şekilde tahrîc ederek hüküm verebilir.¹³⁰ Bu sayılan özelliklerin Taberî'de de bir meleke hâline geldiği bilhâssa et-Ta'lîka şerhinde görülmekte ve tahrîc ettiği meseleler bulunmaktadır. Bu tahrîclerden bazılarında aşağıda yer verilecektir.

Bu özelliklerin yanı sıra ashâb-ı vücûhun mezhep imamına çok nadir muhalefet etmeleri de zikredilmektedir.¹³¹ Bu bağlamda Taberî genel itibarıyla mezhebe bağlı kalmış ve nadir meselede mezhep dışı görüş belirttiği ifade edilmiştir. Nevevî Taberî'nin bu meyanda üç garib görüşünü nakletmektedir. Buna göre mezhep dışı olarak zikredilen görüşlerinden biri meninin çıkması sonucu abdestin bozulduğu yönündedir. Hâlbuki cumhûr-u ashâbın sahih olarak zikrettiği üzere meninin çıkmasının hükmü abdesti bozması değil sadece guslü gerektirmesi şeklindedir. Yine Taberî iki sa' olan bir şeyin iki kümeye ayrılması ve iki kümeden birinin satılması durumunda zararın bulunmamasından dolayı satışın sahih olduğunu zikretmektedir. Çoğunluğun kesin olarak belirttiği görüşe göre ise bu satım akdi batıldır. Son olarak Taberî kâfir birinin dâr-ı harbte namaz kılması sonucu müslüman olacağını savunurken İmâm Şâfiî'nin sahih mansûs görüşüne ve cumhûra göre şehadet lafzı işitilmeyinceye kadar müslüman olarak hükmedilmeyeceği şeklindedir.¹³²

Taberî'nin tahrîce başvurarak ortaya koyduğu görüşler bulunmakla beraber, tercihe dayalı görüşleri daha yoğunlukta olup bu bakımdan ashâb-ı tercih arasında da zikredilebilir. Nitekim Heyto, Taberî'yi eserinin bir yerinde ashâb-ı tahrîc arasında zikrederken başka bir yerinde ashâb-ı tercihten saymıştır.¹³³ Aşağıda örnek kabilinden Taberî'nin ilk olarak iki tahrîc faaliyetine ardından iki tercihinin yer verilecektir.

Taberî, tahrîce dayalı olarak Cuma namazını kılma konusunda özürlü bulunanların öğlen namazının ilk vaktinde öğle namazı kılmaları ve Cuma namazı kılınmadan önce özürlerinin ortadan kalkması durumunda bu kişilere cumaya gitmenin artık farz olmayacağını zikretmektedir. Bu konuda köle, hasta, yolcu ve çocuğun aynı olduğunu belirtmektedir. Ebû Bekir b. Haddâd'ın ise el-Furû' adlı eserinde çocuğun bu konuda farklı olduğunu, çocuğun öğle namazı kıldıktan sonra bulûğa ermesi durumunda Cuma namazına gitmesi gerektiği şeklindeki görüşünü nakletmektedir. Taberî bu görüşün yanlışı ve İmâm Şâfiî'nin nassına aykırı olduğunu ifade etmektedir. Buna göre İmâm Şâfiî, çocuğun Cuma günü dışında başka bir gün öğle namazını kıldıktan sonra bulûğa ermesi halinde,

129 İbnü's-Salâh, Edebü'l-müftî ve'l-müsteftî, 94-96.

130 İbnü's-Salâh, Edebü'l-müftî ve'l-müsteftî, 97.

131 Heyto, el-İctihâd, 41.

132 Nevevî, Tehzîbu'l-esmâ ve'l-lugât, 2/248.

133 Heyto, el-İctihâd, 49.

öğle namazını iade etmesine gerek kalmayacağını zikretmektedir. Taberî İmâm Şâfiî'nin bu nassına dayanarak Cuma namazı için de aynı şeyin söz konusu olması gerektiğini ve aralarında bir fark bulunmadığını ifade etmektedir.¹³⁴

İkinci tahrîcine gelincek olursa Taberî, et-Ta'lika'sında İmâm Şâfiî'nin daru'l-harpte namaz kılan mürtedin bu namazla tekrar müslüman olacağı şeklindeki görüşünü nakletmektedir. Ardından İmâm Şâfiî'nin bu nassı üzerine tahrîcde bulunarak aslı kâfirin de aynı hükümde olması gerektiğini ve onun da namaz kılma ile müslüman olacağını belirtmektedir. Gerekçe olarak iki dâr arasında fark bulunduğunu, daru'l-harbin takiyye yeri olmayıp namazı terk etmekten dolayı korkacağı bir şeyi bulunmadığını bu sebeple namaz kılmasıyla müslüman olduğunu ve ayrıca zahir durumun buna delalet ettiğini ifade etmektedir. Buna karşın daru'l-İslâmın takiyye diyarı olup namaz kılmadaki zahir durumun da takiyye amacıyla yaptığına delalet ettiğini belirterek müslüman olacağına hamledilmemesi gerektiğini söylemektedir. Diğer bir gerekçe olarak da daru'l-harpte sarîh bir şekilde şehadeti getirmesinin mümkün olmayacağını, bu sebeple kıldığı namazın şehadet yerine kaim edilebileceğini ancak daru'l-İslâm'da şehadeti açıktan söyleyebileceğini dolayısıyla namazının müslüman olma yerine geçmeyeceğini zikretmektedir.¹³⁵ Nevevî, Taberî'nin bu görüşünün mezhebe aykırı olduğunu belirtmiş ve yukarıda zikri geçtiği üzere Taberî'nin mezhep dışına çıktığı nadir meseleler arasında zikretmiştir.¹³⁶

Tercihlerine gelecek olunursa Taberî gerek İmâm Şâfiî'nin kavilleri, gerekse de Şâfiî ashabının vecihleri arasında tercihte bulunmaktadır. Aşağıda iki türe de birer örnek verilecektir. Buna göre İmâm Şâfiî'nin kavilleri arasındaki tercihin örneği şu şekildedir:

Taberî, ihramlı kişinin başka bir ihramlıyı tavafta taşıması durumunda İmâm Şâfiî'ye ait iki kavlin söz konusu olduğunu zikretmektedir. İmâm Şâfiî'nin el-İmlâ'da zikrettiği üzere tavaf, taşıyan kişi geçerli olup taşınan kişi geçerli değildir çünkü bizzat tavaf eden taşıyan kişidir. Haccu'l-evsat'ta belirttiği üzere ise binek üzerinde tavaf yapan kişi gibi taşınan kişi için tavaf geçerli olur. Taberî bu iki kavilden sonra ilk görüşün sahih olduğunu zikretmekte ancak görüşlerin vecihlerini açıklamamaktadır.¹³⁷ Nevevî bu kavilleri Taberî'nin et-Ta'lik'inde zikrettiğini belirterek onun tercih ettiği görüşü esahh olarak nitelendirmiştir.

134 Taberî, et-Ta'lika, 4/370.

135 Taberî, et-Ta'lika, 3/1352-1353.

136 Bk. Nevevî, Tehzîbu'l-esmâ ve'l-lugât, 2/248. Ayrıca Nevevî, İmâm Şâfiî'nin nassının aksi yönde olduğunu belirtmekte ve müteahhir fakihlerin Taberî'nin bu görüşünü zayıf gördüklerini zikretmektedir. Nevevî bu konuda Şîrâzî'nin Taberî'yi takip ettiğini ve Şeyh Ebû İshâk'ın da bu görüşte olduğunu nakletmiştir. Nevevî, el-Mecmû', 4/251. Kâdî Hüseyin de et-Ta'lika'sında aynı görüşü savunmuştur. Bk. Ebû Ali el-Hüseyin b. Muhammed b. Ahmed el-Merverrûzî Kâdî Hüseyin, et-Ta'lika, thk. Ali Muhammed Muavvaz - Âdil Ahmed Abdümevcüd (Mekke: Mektebetu Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1995), 2/1037.

137 Ebû't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir et-Taberî, et-Ta'likatü'l-kübrâ fi'l-furû' min bâbi duhûli Mekke hettâ nihâyeti bâbi nezri'l-hedy min kitâbi'l-hacc (thk. Bender b. Fâris et-Tevm, Medine: İslâm Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 94.

Ayrıca bu görüşü Sâhibu's-Şâmil (İbnü's-Sabbâğ), et-Tecrîd adlı eserinde Cürcânî, Sâhibu'l-Udde (Ebu'l-Mekârim et-Taberî) ve Abderî gibi fakihlerin tercih ettiğini nakletmektedir.¹³⁸ Bu görüşü aynı zamanda Rûyânî de esahh olarak görmektedir.¹³⁹

Vecihler arasındaki tercihinin ise şu örnek verilebilir: Taberî kişinin, zekâtı malından ayırırken üç durumun söz konusu olduğunu zikretmektedir. İlk durum kişinin zekâtını kendisinin vermesi; ikinci durum kişinin birini vekil tayin etmesi; son durum ise zekâtı devlet başkanına teslim etmesidir. İlk iki durumda niyetin ne zaman yapılacağı ile bilgiler verdikten sonra üçüncü durumda niyet konusunda ashâb arasında ihtilaf bulunduğunu belirtmektedir. Buna göre kişi malının zekâtını devlet başkanına teslim ettiğinde zekât olduğuna dair niyet etmezse ashâbtan bazılarına göre bu sahih olmaz ve zekât sorumluluğu iskât olmaz. İkinci bir gruba göre ise mal sahibi niyet etmese de caizdir. Taberî ilk görüşün sahih olduğunu belirterek gerekçe olarak imamın fakirlerin vekili olduğu ve onların yerine geçtiğini; mal sahibinin zekâtı direk fakirlere verdiğinde niyet etmesi gerektiği gibi devlet başkanına da vermesi durumunda niyet etmesi gerektiğini ve bu iki durum arasında bir fark olmadığını zikretmektedir. İkinci görüş sahiplerinin gerekçesi olarak ise insanların imama ancak farz olan zekât malını verdiğini ve zahir olan durumun kişiyi niyetten muğnî kıldığını nakletmektedir. Ayrıca devlet başkanının zekât vermek istemeyen kişilerden de zorla alması durumunda insanların niyet etmediğini ancak bunun zekât yerine geçtiğini belirtmektedirler. Taberî bu görüşünü hata olduğunu zira devlet başkanına hem farz olan zekât hem de sadakaların verildiğini, fakirlere teslim ettiğinde de harcanacak yerleri (mesârif) bildiği için ikisinden birini tayin etmediğini zikrederek bu görüşü kabul etmediğini ifade etmektedir. Kendisinden zorla zekât alınan kişi meselesinde de zarûretten dolayı imamın niyetini kişinin niyeti yerine geçirdiklerini belirterek cevap vermektedir. İmâm Şâfiî'nin el-Muhtasar'daki ifadesi olan imama verilmesi durumunda kişi niyet etmese de bu yeterli gelir şeklindeki sözündeki muradı da beyan etmektedir. Buna göre İmâm Şâfiî bu sözle mal sahibinin zekâtı vermekten imtina ettiği durumlarda, imamın zekâtı alması ve kişinin niyet etmemesi durumunu kastettiğini belirtmektedir.¹⁴⁰

Taberî'nin öğrencisi Şîrâzî de hocasının bu görüşünü tercih etmiştir.¹⁴¹ Râfiî, ilk görüşün Taberî'nin ihtiyarı olduğunu ayrıca el-Mühezzeb (Şîrâzî) ve et-Tehzîb (İbnü'l-Ferrâ el-Beğavî (ö. 516/1122)) sahiblerinin ve müteahhîrînun çoğunun

138 Nevevî, el-Mecmû', 8/28.

139 Ebu'l-Mehâsin Abdülvâhid b. İsmâil er-Rûyânî, Bahru'l-mezheb, thk. Târik Fethi es-Seyyid (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), 3/492.

140 Ebû't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir et-Taberî, et-Ta'likatü'l-kübrâ fi'l-furû': Kitâbu'z-zekât (thk. Halîf b. Hemdân es-Sehlî, Medine: İslâm Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2000), 439-440.

141 Şîrâzî, el-Mühezzeb, 1/312.

da bu görüşü esahh gördüğünü nakletmektedir.¹⁴² Nevevî de Mehâmilî, Mâverdi ve el-Mücerred adlı eserinde Taberî'nin kişinin niyet etmeden malını imama vermesine cevaz verdiklerini belirtirken, Taberî'nin, et-Ta'lika'da geçtiği üzere, cevaz vermediği görüşünü de aktarmakta ve esahh olanın bu görüş olduğunu zikretmektedir. Nevevî, Taberî'nin yanı sıra, musannifin (Şîrazî'nin) hem el-Mühezzeb hem de et-Tenbîh adlı eserlerinde bu görüşü tercih ettiğini ayrıca Beğavî, Bendenîcî (ö. 425/1034) Râfiî ve başkalarının bunu sahih gördüklerini nakletmektedir.¹⁴³

Sonuç

Erken yaşlarda ilim tahsiline başlayan Taberî, memleketi Âmûl'de başlamak üzere birçok önemli ilim merkezinde bulunmuş ve döneminin önde gelen âlimlerinden fıkıh, usûl, hadis dersleri almıştır. İlmî faaliyetlerin yoğunlukta olduğu Bağdat'a yerleşip ömrünün sonuna kadar orada kalan Taberî, Ebû Bekir eş-Şîrâzî gibi mezhebe yön veren birçok önemli kişiye de hocalık yapmıştır. Irak ekolünün imamı Ebû Hâmid el-İsferâyînî'den sonra bu ekolün en önemli temsilcisi konumuna gelmiş ve döneminin ilmi otoritesi addedilmiştir. Şâfiî mezhebinin özelde ise Irak ekolünün sonraki nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynayan Taberî yazdığı eserleriyle bilhâssa Müzenî'nin el-Muhtasar'ı üzerine yazdığı şerhi ile ön plana çıkmaktadır. Hilaf tarzının önemli bir örneği olan söz konusu eserde müellif sahabe, tabiîn, günümüze ulaşan veya ulaşmayan mezhep kurucuları ve mezhep müctehidlerinden birçok görüşe delilleri ile yer verip bu görüşleri cedelî bir üslupla tartışmaktadır. Bu eser mezhep içinde önemli bir konumda görülmüş olup özellikle Irak ekolünün temel bir kaynağı olarak kabul edilmiştir. Yine bu şerhi bâzı alarak kaleme alınan eserlerin mevcûdiyeti de et-Ta'lika'nın önemini ve kaynaklık derecesini gösterir mahiyettedir.

Hilâf ve mezhep furûuna hâkim olan Taberî'nin usûle dair günümüze ulaşmayan bir eseri de bulunmakta ve sonraki usûl eserlerinde görüşlerine yer verilmektedir. Bu da Taberî'nin furû yanında usûl alanına da hâkim olduğunu göstermektedir. Ayrıca cedel ve münazarada da ön plana çıkan Taberî'nin yaptığı münazaralarda mezhebini başarıyla savunduğu görülmektedir. Yine döneminin önemli muhaddislerinden hadis semâında bulunan Taberî'nin âli isnadlarla hadis rivayetlerinde bulunduğu nakledilmektedir. Bunların yanı sıra şair vasfı da bulunan Taberî'nin şiirlerine hem kendisi hem de tabakat yazarları eserlerinde yer vermektedir.

Taberî, gerek kendi döneminde hocaları veya akranları tarafından farkedilip övgülere mazhar olmuş gerekse de kendinden sonraki eserlerde görüşlerine çokca yer verilip kaynak bir isim hâline gelmiştir. Tabakâtü'l-fukahâ taksiminde

142 Abdulkerîm Muhammed b. Abdilkerîm Ebu'l-Kâsım el-Kâzvinî er-Râfiî, el-Aziz şerhu'l-Veciz, thk. Ali Muhammed İved - Adil Ahmet Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 3/9.

143 Nevevî, el-Mecmû', 6/184.

ashâbı vücûhtan sayılan Taberî, mezhep içi tahrîc ve tercih faaliyetlerinde bulunmuş ve mezhep dışında nadir görüş belirtmiştir. Taberî, her ne kadar tahrîc ehlinde kabul edilse de fikhî mesaisinin çoğu tercihlerinden oluşmaktadır. Taberî tercihlerini hem İmâm Şâfiî'nin kavilleri hem ashâbın vecihleri hem de mezhep görüşlerinin naklindeki ihtilaflar anlamına gelen tarikler arasında yapmaktadır. Taberî'nin söz konusu tercihleri daha sonraki fakihler tarafından genellikle sahih olarak görülmüştür. Taberî, gerek birçok görüşü nakletmesinden dolayı kendisiyle sonrakiler arasında bir köprü görevi görmesi, gerek tercih ve tahrîc faaliyetleri ile sonraki fakihlere yön vermesi, gerek delilleri karşılıklı ele alıp tartışması gerek de sahiplerine yanlış isnat edilen görüşleri tashîh edip yorumlar yapması gibi özellikleriyle fıkıh tarihi içinde etkili ve önemli bir isim olarak temayüz etmiştir.

Çok yönlü bir âlim olan Taberî üzerine Türkiye'de yeterince çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple Taberî, fikhî yönünün yanı sıra usûl ve münazaraları veya şiihleri bağlamında da çalışmalara konu edinebilir. Yine günümüze ulaşan eserlerinin muhteva analizi yapıp fıkıh alanına ve tarihine katkı sağlanabilir.

Kaynakça

- Aybakan, Bilal. "Ebû't-Tayyib et-Taberî". Diyanet İslâm Ansiklopedisi. 39/313-314. İstanbul, 2010.
- Aybakan, Bilal. "Şâfiî Mezhebi". Diyanet İslâm Ansiklopedisi. 38/233-247. İstanbul, 2010.
- Aybakan, Bilal. "Şîrâzî, Ebû İshâk". Diyanet İslâm Ansiklopedisi. 39/184-186. İstanbul, 2010.
- Bağdatlı İsmail Paşa. Hediyetü'l-arifin esmâü'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin. Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsî'l-Arabî, ts.
- Bakır, Musa Kazım. Horasan Şâfiîliği ve Râfiî. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Cuğaym, Numân. Medhal ila'l-Mezhebi's-Şâfiî - ricâluhû ve usûluhû ve kütübühû ve istalâhâtuhû. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011.
- el-Âzîmî, Abdullâh Fellâh. el-İhtiyârâtü'l-fikhiyye li'l-Kâdî Ebi't-Tayyib et-Taberî. Mısır: Mînye Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- el-Cüveynî, Ebû'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf. el-Burhân fî usûli'l-fikh. thk. Salâh b. Muhammed b. Uveyde. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- el-Ferrâ', Ebû Ya'lâ. Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Halef. el-'Udde fî usûli'l-fikh. thk. Ahmed b. Ali b. Seyr el-Mübârekî. Riyad, 2. Basım, 1990.
- el-İsnevî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdürrahîm b. el-Hasen b. Alî. el-Hidâye ilâ evhâmî'l-Kifâye. thk. Mecdî M. Sürur Sa'd Bâslûm. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009.
- el-İsnevî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdürrahîm b. el-Hasen b. Alî. el-Mühimmât fî şerhi'r-Râfi'î ve'r-Ravza. thk. Ebu'l-Fadl ed-Dimyâtî - Ahmed b. Ali. Beyrut: Merkezüt-Türâsî's-Sekâfi el-Mağribî-ed-Dâru'l-Beydâ, 2009.
- en-Nedvî, Saîd Muhammed Eyyûb el-A'zamî. "el-Kâdî Ebû't-Tayyib et-Taberî". Müessesetü's-Sahâfe ve'n-Neşr 16/7 (1972), 91-96.
- en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b. Şeref. el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb. Kâhire: İdâretü't-Tiba'e el-Müniriyye, 1925.
- en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b. Şeref. Ravzatu't-tâlibin ve 'umdetü'l-müftin. thk. Züheyr eş-Şâviş. Beyrut: Mektebül-İslâmî, 1991.
- en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b. Şeref. Tehzibu'l-esmâ ve'l-lugât. thk. Şirketül-Ulemâi bi-Müsâadeti İdâreti't-Tibâati'l-Müniriyye. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- er-Râfiî, Abdülkerîm Muhammed b. Abdilkerîm Ebu'l-Kâsım el-Kâzvînî. el-Azîz şerhu'l-Vecîz. thk. Ali Muhammed İved - Adil Ahmet Abdulmevcûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- er-Rûyânî, Ebu'l-Mehâsin Abdülvâhid b. İsmâil. Bahru'l-mezheb. thk. Târik Fethi es-Seyyid. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009.
- es-Safedî, Salâhuddîn Halil b. Aybeg. el-Vâfi bi'l-vefeyât. thk. Ahmed el-Arnaût - Türkî Mustafa. Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsî'l-Arabî, 2000.
- es-Sem'ânî, Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr et-Temîmî el-Mervezî. Kavâtî'u'l-edille fi'l-usûl. thk. Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfiî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.

- es-Sevvâs Yâsîn Muhammed. Fihrisü Mecâmî'ü'l-Medreseti'l-Umeriyye fi Dâri'l-Kütübî'z-Zâhireyye. Kuveyt: Ma'hedu'l-Mahtûtâtî'l-Arabiyye, 1987.
- es-Sübkî, Takıyüddîn Ali b. Abdülkâfî. Tekmiletü'l-Mecmû'. Kâhire: Matbaatü't-Tedâmun el-Ahevî, 1933.
- Eşit, Davut. "el-Kâdî Ebu't-Tayyib et-Taberî ve Fıkıh Usûlü". ed. Ayşegül Ayyıldız. 5. International Anatolian Scientific Research Congress, July 21-23, 2023/ Hakkari, 1294-1299.
- eş-Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali. el-Luma' fi Usûli'l-fıkh. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 2003.
- eş-Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali. el-Mühezzeb fi fıkhî'l-İmâm eş-Şâfiî. thk. eş-Şeyh Zekerıyyâ Umeyrât. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.
- eş-Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali. Tabakâtu'l-fukahâ. thk. İhsân Abbâs. Beyrut: Dâru'r-Râidü'l-Arabî, ts.
- et-Taberî, Ebü't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir. er-Redd 'alâ men yuhıbbüs'semâ'. thk. Meccî Fethî es-Seyyid. Tanta: Dâru's-Sahâbeti li't-Türâs, 1990.
- et-Taberî, Ebü't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir. et-Ta'likatü'l-kübrâ fi'l-furû': Kitâbu'z-zekât. thk. Halîf b. Hemdân es-Sehlî, Medine: İslâm Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- et-Taberî, Ebü't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir. et-Ta'likatü'l-kübrâ fi'l-furû' min bâbi duhûli Mekke hettâ nihâyeti bâbi nezri'l-hedyi min kitâbi'l-hacc. thk. Bender b. Fâris et-Tevm, Medine: İslâm Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- et-Taberî, Ebü't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir. et-Ta'likatü'l-kübrâ fi'l-furû' min bâbi mâ yüfsidu'l-mâe hettâ nihâyeti bâbi istikbâli'l-kıble. thk. 'Ubeyd b. Sâlim el-Amrî, Medine: İslâm Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- et-Taberî, Ebü't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir. et-Ta'likatü'l-kübrâ fi'l-furû' min bidâyeti bâbi sıfatı's-salât ilâ nihâyeti bâbi imâmeti'l-mer'e. thk. İbrahim b. Sevîni ez-Zafirî, Medine: İslâm Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- et-Taberî, Ebü't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir. et-Ta'likatü'l-kübrâ fi'l-furû' min bidâyeti kitâbi's-siyâm ilâ nihâyeti bâbi mâ yectenibihu'l-muhrim min kitâbi'l-hacc. thk. Faysal Şerîf Muhammed, Medine: İslâm Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- et-Taberî, Ebü't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir. et-Ta'likatü'l-kübrâ fi'l-furû' min evveli kitâbi'd-dahâyâ ilâ nihâyeti kitâbi edebi'l-kâdî. thk. Ahmed b. Nâsır el-Gâmidî, Medine: İslâm Üniversitesi, Doktora Tezi, ts.
- ez-Zehabî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman. Siyer-u a'lâmi'n-nübelâ'. thk. Şuayb el-Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1983.
- ez-Zerkeşî, Ebu Abdillâh Bedruddîn Muhammed. Bahru'l-muhîf fi usûli'l-fıkh. 8 Cilt. Dâru'l-Kütübî, 1994.
- ez-Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd. el-A'lâm. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 15. Basım, 2002.
- Hâlid Ebu'l-Mecd Hasan Muhammed. el-Ârau'l-usûliyye li'l-Kâdî Ebi't-Tayyib et-Taberî fimâ yete'allaku bi'l-edilleti'l-icmâliyye cem'ân ve tevsîkan ve dirâseten. Mısır: Minye Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

- Hatib el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali. Târih-u Bağdâd. thk. Mustafâ Abdulkâdir 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004.
- Heyto, Muhammed Hasan. el-İctihâd ve tabakâtü müctehidi'ş-Şâfiyye. Beyrut: Müessesü'r-Risâle, 1988.
- İbn Bâdiş, 'Imâduddîn Ebi'l-Mecd İsmâil b. Ebi'l-Berekât. el-Muğnî fi'l-inbâi 'an garîbî'l-Mühezzeb ve'l-esmâi. thk. Doktor Mustafa Abdulhafiz Sâlim. Mekke: Mektebetü't-Ticâriyye, 1991.
- İbn Ebî Üsaybî'a. 'Uyûnu'l-enbâ fi tabakâti'l-etıbbâ. thk. Nizâr Ridâ. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayat, 1965.
- İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Ebi Bekr. Vefayâtu'l-a'yân ve enbâu ebnâiz'z-zamân. thk. Doktor Hasan Abbâs. Beyrut: Dâru Sâdir, 1978.
- İbn Kâdî eş-Şühbe, Ebû Bekr Muhammed b. Amr b. Muhammed. Tabakâtu'l-fukahâ. thk. el-Hâfiz Abdulalîm Hân. Haydarâbâd: Vizâretü'l-Meârif, 1978.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer. el-Bidâye ve'n-nihâye. thk. Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türki. Beyrut: Dâru Hicr li't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî' ve'l-İlân, 1997.
- İbn Kesîr, 'Imâduddîn İsmâil b. Ömer. Tabakâtü'ş-Şâfi'yye. thk. Abdülhafiz Mansûr. Beyrut: Dâru'l-Medâri'l-İslâmî, 2004.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed. el-Muntazam fi târihi'l-mulûk ve'l-ümem. thk. Mustafâ Abdulkâdir 'Atâ - Muhammed Abdulkadir 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.
- İbnu'l-İmâd, Şihâbuddîn Ebi'l-Felâh Abdulhayy. Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâr-i men zeheb. thk. Abdulkâdir el-Arnâût - Mahmud el-Arnâût. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1989.
- İbnu's-Salâh, Ebu Amr Takiyüddîn Osman b. Abdurrahmân eş-Şehrezûrî. Edebü'l-müftî ve'l-müsteftî. thk. Muvaffak b. Abdullâh b. Abdulkâdir. Beyrut: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1986.
- İbnu's-Salâh, Ebu Amr Takiyüddîn Osman b. Abdurrahmân eş-Şehrezûrî. Tabakâtu'l-fukahâi'ş-Şâfi'yye. thk. Muhyiddîn Ali en-Necîb. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1992.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. el-Kâmil fi't-târih. thk. Ömer Abdusselâm Tedmirî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabiyye, 1997.
- İbnü's-Sübkî, Tâcuddîn Ebî Nasr Abdulvehhâb. Tabakâtu'ş-Şâfi'yyeti'l-kübrâ. thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî - Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. Kâhire: Hicr li't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî' ve'l-İlân, 2. Basım, 1992.
- Kâdî Hüseyin, Ebû Alî el-Hüseyin b. Muhammed b. Ahmed el-Merverrûzî. et-Ta'lîka. thk. Ali Muhammed Muavvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Mekke: Mektebetu Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1995.
- Kandemir, M. Yaşar. "Hatib el-Bağdâdî". Diyanet İslâm Ansiklopedisi. 16/452-460. İstanbul, 1997.
- Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zunûn 'an esâmî'l-kütüb ve'l-fünûn. Beyrut: Dâru İhyâit-Türâs, ts.
- Kehhâle, Ömer Rıza. Mu'cemü'l-müellifin terâcimu musannifî'l-kütübî'l-arabiyye. Beyrut: Müessesü'r-Risâle, 1993.

- Keskin, Yusuf Ziya. "Gıtrîfî". Diyanet İslâm Ansiklopedisi. 14/58-59. İstanbul, 1996.
- Sâid b. Burhân Abdullâh. el-Kâdî Ebû et-Tayyib et-Taberî ve Ârâuhu'l-Usûliyye. Medîne: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Doktora Tezi, 2000.
- Sezgin, Fuad. Târîhu't-türâsi'l-'arabiyye. çev. Mahmud Fehmî Hicâzî. Riyad: İdâretü's-Sekâfeti ve'n-Neşr bi'l-Câmia', 1991.
- Ünver, Ahmet Numan. "Cedelin Fıkıh İlminde Kullanımı: Kudûrî ve Ebu't-Tayyib et-Taberî Arasındaki Bir Münâzara Bağlamında". Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 21/39 (2019), 68-91.
- Yaşaroğlu, Mehmet Kâmil. "İbnüs's-Sabbâğ". Diyanet İslâm Ansiklopedisi. 21/192-193. İstanbul, 2000.
- Yavuz, Salih Sabri. "Ebû İshak İsferâyînî". 22/515-516. İstanbul, 2000.
- Zeyneb Mehdî Raûf el-Azâvî. "el-Âlimu'l-mevsû'î Ebû et-Tayyib Tâhir b. Abdullah et-Taberî (ö. 450/1058) ve devruhu'l-ilmiyye fî Medîneti Bağdâd". Mecelletü'l-Üstâz li'l-Ulûmi'l-İnsâniyye ve'l-İctimâiyye 2/Özel Sayı (2016), 135-142.

